Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

DE MOLUKKEN / THE MOLUCCAS / MALUKU

Deel 5 / Part 5

317 [Frederik Woldemar], 1662:
Assahoudij.
Assahoedi.

318 [Anoniem / Anonymous], 1633:
De Negerij Erangh Gedistrueert / Met haere Nagelen ende vrucht Boomen Adij / Anno 1633.
The Village of Erang Destroyed / With its Clove and fruit Trees In / Anno 1633.

318 [Anoniem / Anonymous, 1631–1635]:
Saloukij.
Saloekoe.

319 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1633]:
Henehokou, Heneella en Henelamal, Int generael genoemt Keijboobo.
Henehokoe, Heneella and Henelamal, Generally called Kaibobo.

319 [Anoniem / Anonymous], 1633:
De Negerije Henetelle / belegert Adij October / A:o 1633.
The Village of Henateloe / besieged in October / A:o 1633.

320 [Anoniem / Anonymous], 1633:
De Negery Warnama Gelegen / op Seram Adij 12 Maijo: A:o 1633 onder t' / gebiet vant Casteel Amboyna gebracht.
The Village of Werinama / on the island of Ceram brought under / the jurisdiction of Ambon Castle on the 12th of May A:o 1633.

320 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1631]:
[Gezicht op Tobo].
[View of Tobo].

320 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1631]:
Tobo.

321 [Naar / After Wouter Schouten, ca./c. 1675]:
T' Casteel Goele Goele opt / Eynlandt Ceram.
Fort Goelegoele on the / Island of Ceram.

322 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1633]:
Noe Leeuw, Sero Lauw.
Noelaoe, Seralaoe.

322 [Gerrit Hesselsz, ca./c. 1633]:
[Kaart van de Ceram Laoet-eilanden].
[Chart of the Ceram Laoet Islands].

323 G. Hessels, 1633:
Caerte vant Eyland Ceram Lauw ende Gnooffa rondsom / gediept, ende afgeteyckent door last vand' E: Heer Artus Gijsels, / Raad van India ende Gouverneur over Amboina, ende daer onder / sorterende Eylanden.
Chart of the Island of Ceram Laoet and Gnooffa [Geser] / with soundings taken all around, and drawn by order of the Hon: Artus Gijsels, / Councillor of the Indies and Governor of Ambon, and its / subordinate Islands.

323 [Johannes Vingboons, 1665–1670]:
Ceram Laut, met alle zijn / Aengeleegen Eijlanden. Gheleegen bij oosten het groot Eylandt Ceram. / met alle zijn diepten, drooghten, sanden en kuilen in het Zandt.
Ceram Laoet, with all its / Surrounding Islands. Situated on the east of the great Island of Ceram. / with all its depths, shoals, sandbanks and gullies in the Sand.

324 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1633]:
D'Eijlandt Ende Negerijes Gelegen op Ceram Lauwt.
The Island And the Villages Situated in Ceram Laoet.

324 [C.J. Wolterbeek], 1791:
Landing op Goram, een der Moluksche Eilanden [...].
Landing on Gorong, one of the Moluccan Islands [...].

325 Matthijs D: Haas, 1739:
[Kaart van Boero, Ambon en een deel van Ceram].
[Chart of Boero, Ambon and part of Ceram].

325 [Anoniem / Anonymous], 1711:
Binnen Meir op het gebergte van Bouro een der Molukse Eijlanden.
Lake in the mountains of Boeroe one of the Molucca Islands.

326 [Joris Joostensz Laerle, 1602]:
Aldus is de haven van Banda gedaen [...].
Thus was done the harbour of Banda [...].

326 Joris Joostensz fecit, [1602]:
Aldus verthoont hem de steede ofte haven van Banda alsmen daer op de reede leyt [...].
Thus appears the town or harbour of Banda when lying in the roads [...].

327 Emmanuele Eredia, 1601:
Banda Insulae Typus. de integro / multis in locis Emmendatus.
[Een kaart van] De Banda-eilanden / op vele plaatsen Verbeterd.
[A map of] The Banda Islands / Improved in many places.

327 [Hendrick Brouwer, 1612]:
[Kaart van de Banda-eilanden].
[Chart of the Banda Islands].

328 Hessel Gherritsz, [ca./c. 1617]:
[Kaart van de Banda-eilanden].
[Chart of the Banda Islands].

329 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1623]:
[Kaart van de Banda-eilanden].
[Chart of the Banda Islands].

329 [Anoniem / Anonymous, ca./c. 1633]:
[Kaart van de Banda-eilanden].
[Chart of the Banda Islands].

330–331 [Johannes Vingboons, 1667–1670]:
Caerte, Ofte een Afteijckeninge Van de Principale / Eijlanden van Banda, Met de Aenwijsinge van alle de Casteeelen / Reduijten, ende Negerijs, meest met Noten musckaet / Boomen Beplant, Die van de Eigenaers Beseten worden.
Chart, Or a Depiction of the Principal / Islands of Banda, With the Indiation of all Castles / Redoubts, and Villages, mostly planted with Nutmeg / Trees, Which are in the Possession of the Owners.

330 [Johannes Vingboons, ca./c. 1660]:
Caerte ofte Afteykening van de Eylanden van Banda waar in verthoont wort alle de Casteelen / Reduyten Negrys beset Met Noote Mischaet Boommen Gelyck die by de Eygenaaers beseten worden.
Chart or Depiction of the Banda Islands in which are shown all Castles / Redoubts Villages planted With Nutmeg Trees As they are in the possession of the Owners.

331 J: Nessel, [ca./c. 1651]:
Caarte van de Provintie ende Eijlanden van Banda.
Map of the Province and the Islands of Banda.

332–333 C:F: Reimer, [1791]:
N:o 1 Proeve / eener / Topographique Kaart, / der voornaamste Eylanden van Banda; / namentlyk, / Neira, Lonthoir, Goenong Api, Piessang; / en 't noordelykste Gedeelte van, Aaij [...].
N:o 1 Proof / of a / Topographical Map, of the main Islands of Banda; / namely, Neira, Lontor, Goenoeng Api, Pisang; / and the northern Part of, Ai [...].

334 K.F.B., [1810–1833]:
Nieuwe Kaart / van de / Eilanden van Banda.
New Chart / of the / Banda Islands.

III Indische Archipel en Oceanië / Malay Archipelago and Oceania

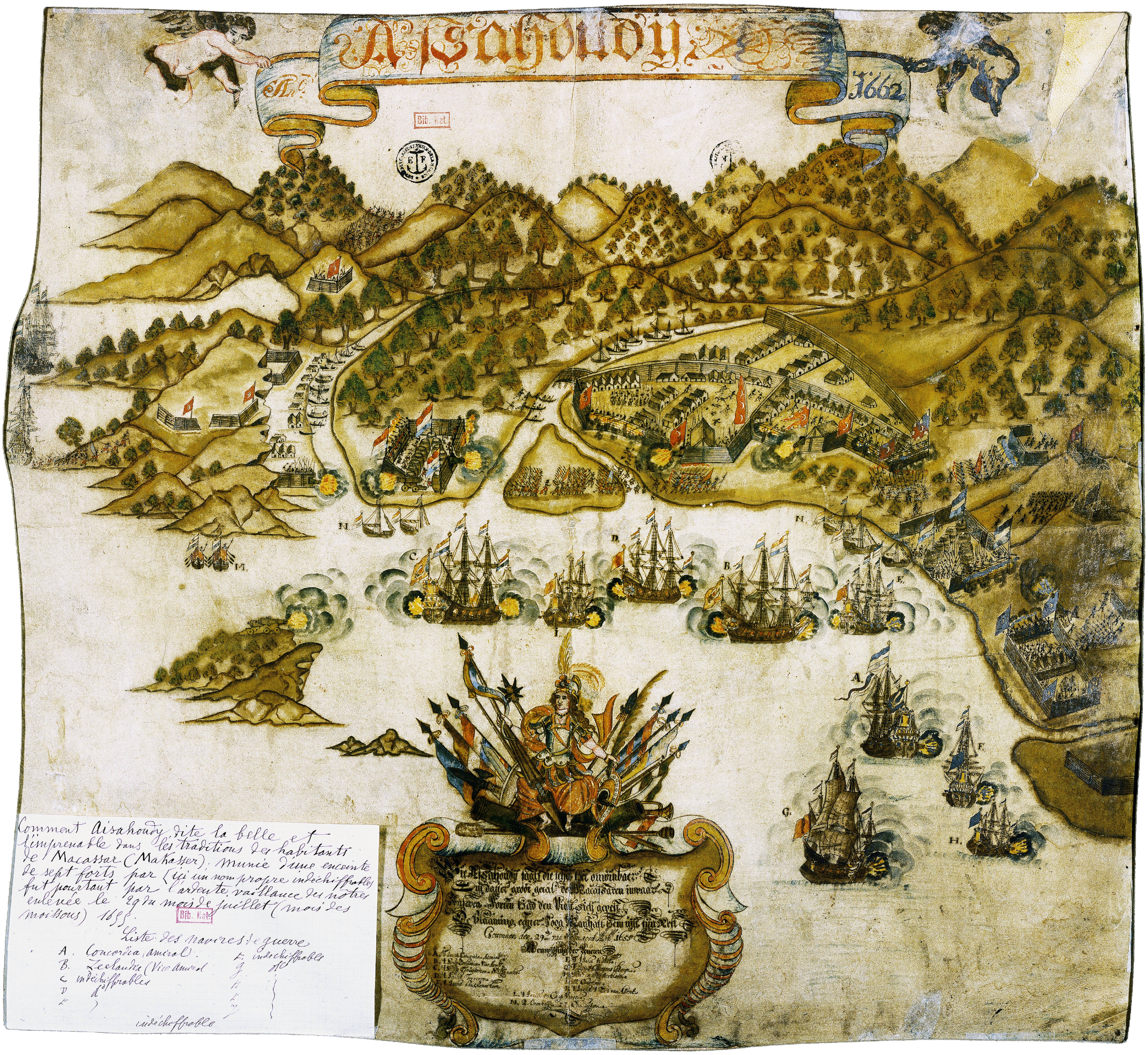

Comment Aisahoudy dite la belle et l'imprenable dans les traditions des habitants de Macassar (Makasser), munie d'une enceinte de sept forts par (ici un nom propre indéchiffrable) fut pourtant par l'ardente vaillance des nôtres enlevée le 29 du mois de juillet (mois des moissons) 1655.

Liste des navires de guerre

A. Concordia (amiral).
B. Zeelandia (Vice amiral
C. indéchiffrables
D. d°
E. indéchiffrables
G. d°
H.
L.
N.

indéchiffrable

blad 316 onder / sheet 316 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1351.

[Anoniem, ca. 1655] :
[Anonymous, c. 1655] :

[Kaart van de Baai van Assahoedi].

[Chart of Assahoedi Bay].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 64,5 x 69,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 64.5 x 69.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: 662 No 113.

Verklaringen: [midden onder] een legenda bij de letters A t/m Q :
Explanations: [centre] a key to the letters A to Q :

A. [...] berghe bij de landing op verscheijde plaetsen befortificeert.
B. Haere wercken beneden leggende sijnde op de plaetse waer dat voor desen comp:s vestinge heeft gelegen.
C. De varse revier waer de macassaren haere vaertuijgen hebben ingehaeld.
D. Een soute modderige revier achter der vyanden benedenste werck heenen streckende.
E. Des vyandts vaertuijgen.
F. Een soute revier daer inne eenige vijandts vaertuijgen hebben verbrandt.
G. Comp:s vestinge voorborgh geheten.
H. Grote vestinge Macassaerse Brie geheten.
I. Comp:s vestinge Nae Bij geheten op het eijlandt gelegen.
K. Een baterije vande Comp:ie op den dag des laudes gemaeckt doch daer naer weder gedemolieeert.
LL. Twe van 's vijandts wercken bij de Comp:ie verovert en gedemolieeert.
M. Joncken vande vijanden bij d'onsen verbrandt.
N. Negrije by deselfs op den bergh indenbrandt gestoocken.
O. Strandt waer dat eerst landeden.
P. Comp:s schepen ende chaloupen de baij besluijtende.
Q. Chaloupe die van het eijlandt 'snachts tot nauwe bewaekingh op een touwe tot halfwegen den bergh werdt uytgesonden.

Mogelijk werd deze kaart onder toezicht van of zelfs persoonlijk door De Vlaming van Outshoorn ter plaatse gemaakt na zijn belangrijke overwinning op de Makassaren in Assahoedi. De anonieme tekenaar geeft een uitvoerig geannoteerd overzicht van de belangrijkste krijgshandelingen in de aanloop tot de verovering van de vesting op 29 juli 1655, waarbij de topografische nauwkeurigheid echter wat in het gedrang is gekomen. Zie ook de vergelijkbare, maar later vervaardigde versie door Frederik Woldemar op blad 317.

Possibly this map was made on the spot under the supervision of, or perhaps even by, De Vlaming van Outshoorn after his important victory over the Macassarese in Asaudi. The anonymous artist gives an extensive annotated survey of the most important military actions in the run-up to the conquest of the fort on 29 July 1655, but the topographical accuracy of the map has been somewhat compromised. See also the comparable but later version by Frederik Woldemar on sheet 317.

blad / sheet 317:

Bibliothèque nationale de France, DCP SH pf 186 div 5 p 1/1 Rés.

[Frederik Woldemar], An:o 1662 :

Assahoudij.

Assahoedi.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op perkament, gekleurd, 58 x 63,5 cm.
1 map : ms on vellum, coloured, 58 x 63.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verklaringen: [midden onder] een ondertitel en een legenda bij de letters A t/m N :
Explanations: [centre] a sub-heading and a key to the letters A to N :
Wie Assahoudij sagh die schone onwinbaere etc. / Om datter groot getal der Macassaren inwaar. / In seven Forten had'den Vie[a]nt sich gevest. / De Vlaaming echter toog Manhaft hem uijt sijn Nest. / Gewonnen den 29:e van [...] maendt A.o. 1655.

Aenwijsing der Letteren.
A. 'T Jacht Concordia, Admir:l.
B. 'T Schip Zeelandia, Vice Adm:l.
C. 'T Schip Leeuwaerden, S:t Bij nacht.
D. 'T Jacht Tot verre.
E. 'T Jacht Enckhuysen.
F. 'T Jacht Hulst.
G. 'T Fluijt Hillegers Bergh.
H. Dito De Boterbloem.
I. D[it]o Charloos.
K. 'T Jacht 't Zas van Gent.
L. 'T Jacht de Caap Voogel.
M. 2 Orenbay:n.
N. Chaloupen.

[gesigneerd / signed] Frederik Woldemar.

[linksonder, op etiket] een vertaling in het Frans van de ondertitel en de legenda.
[lower left, on affix] a translation in French of the subheading and the key.

De tekenaar lijkt een hommage te hebben willen brengen aan Arnold de Vlaming van Outshoorn, die met zijn grote overwinning te Assahoedi na jaren van strijd de blijvende heerschappij van de Compagnie over de specerij-eilanden vestigde. Of Frederik Woldemar in persoon de verovering van de Makassaarse vesting meemaakte is de vraag; de heroïsche handelingen gingen in elk geval ook bij hem boven een topografisch correcte weergave. In december 1661 vertrok De Vlaming van Outshoorn uit Batavia naar Nederland, waar hij echter nooit zou aankomen. Het schip waarmee hij reisde, *'t Hof van Holland*, verging in februari 1662 in de Indische Oceaan met man en muis. Mogelijk wilde de tekenaar op deze manier De Vlamings nagedachtenis eren.

The artist seems to have wanted to pay homage to Arnold de Vlaming van Outshoorn, who established the lasting dominance of the Company over the spice islands with his great victory at Asaudi. Whether Frederik Woldemar witnessed the conquest of the Macassarese fort in person is uncertain; in any case for him the heroic actions took priority over a topographically correct representation. In December 1661 De Vlaming van Outshoorn left Batavia for the Netherlands, but he never arrived there. The ship on which he was sailing, the *Hof van Holland*, went down with all hands in the Idian Ocean in February 1662. It is possible that the artist wished to honour De Vlaming's memory in this way.

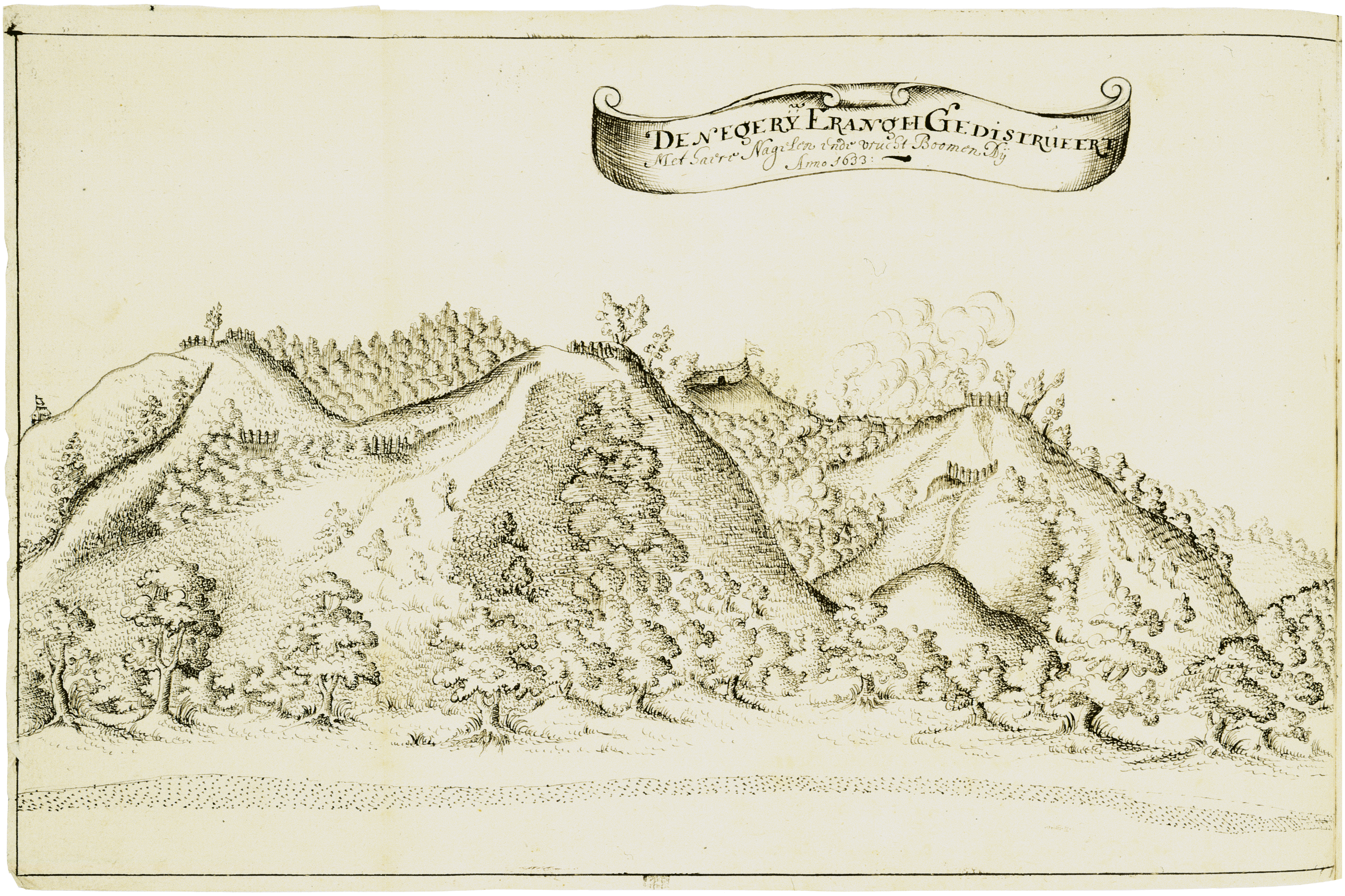
DE NEGERŸ ERANGH GEDISTRUEERT
Met haere Nagelen ende vrucht Boomen Adÿ
Anno 1633:

blad 318 boven / sheet 318 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 56.

[Anoniem], 1633 :
[Anonymous], 1633 :

De Negerij Erangh Gedistrueert / Met haere Nagelen ende vrucht Boomen Adij / Anno 1633.

The Village of Erang Destroyed / With its Clove and fruit Trees In / Anno 1633.

Pentekening op papier, 20,5 x 33 cm.
Pen drawing on paper, 20.5 x 33 cm.

Erang. In het jaar 1633 voerde gouverneur Artus Gijsels op tal van plaatsen langs de kusten van Hoamohal en elders in West- en Zuid-Ceram inspecties uit, waarbij indien hij dit nodig achtte met uiterste hardheid tegen de bevolking en hun 'illegale' aanplant werd opgetreden. De tekeningen uit zijn nalatenschap op de bladen 318-320 geven een beeld van deze en eerdere campagnes, met op blad 318 boven als eerste de vernietiging van het dorp Erang, iets noordelijk van Kambelo aan de noordwestkust van Hoamoal.

Erang. In the year 1633 Governor Artus Gijsels conducted inspections at many places along the coasts of Hoamoal and elsewhere in West and South Ceram, and wherever he considered this necessary severe action was taken against the population and their 'illegal' crops. The drawings from his estate on sheets 318-320 give a picture of this and earlier campaigns, with as first on sheet 318 above the destruction of the village of Erang, a little to the north of Kambelo on the north-west coast of Hoamoal.

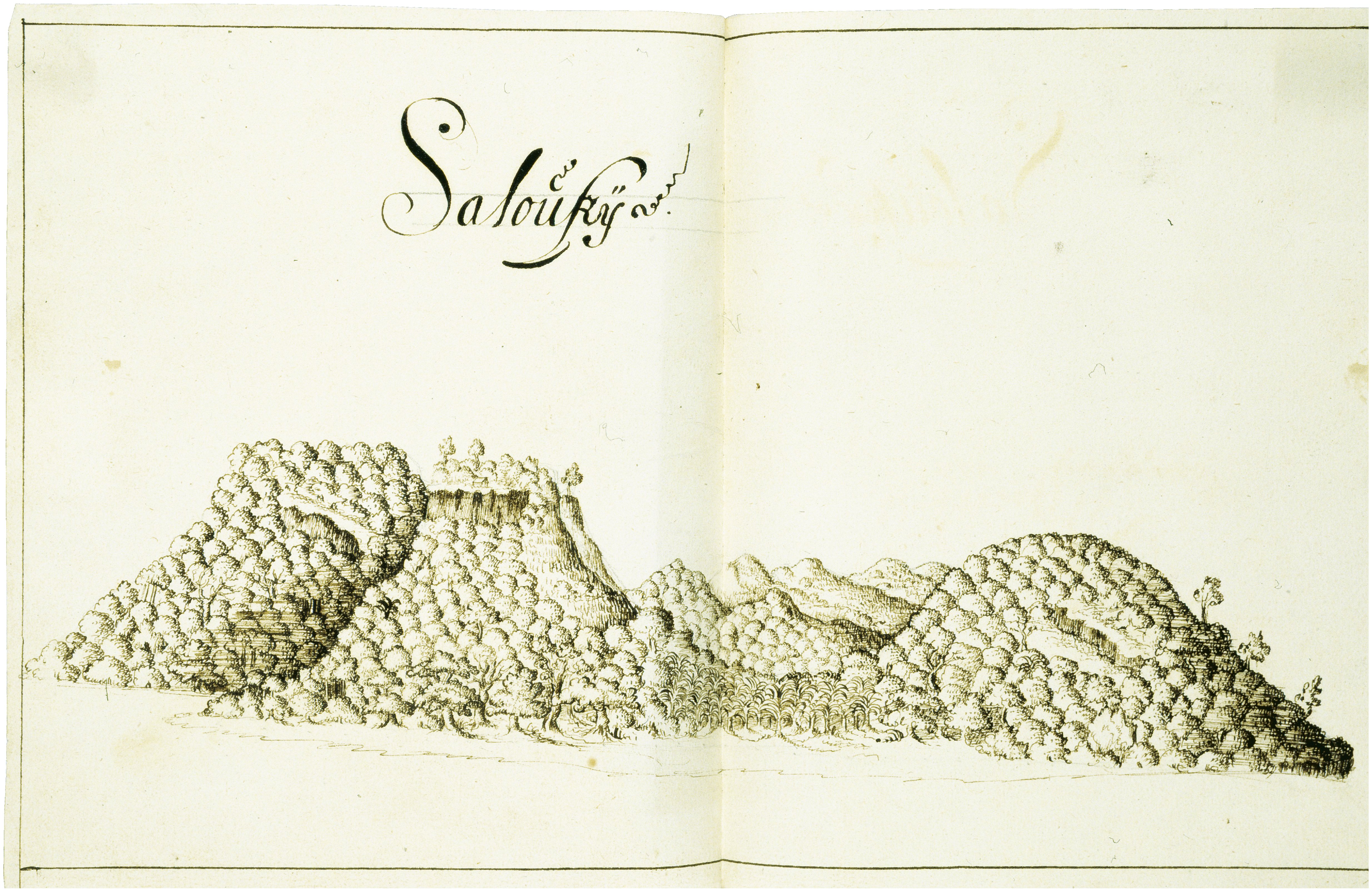

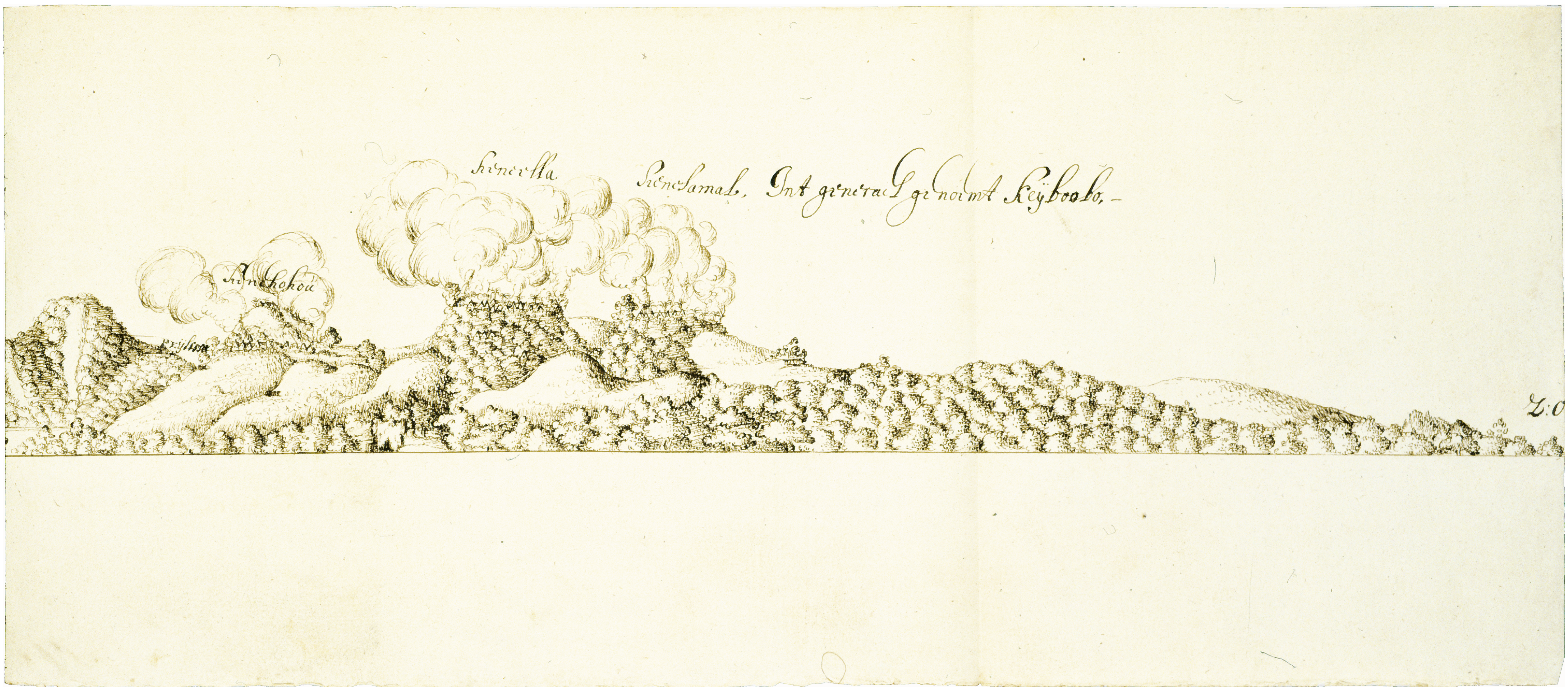
Henehokou
Heneella
Henelamal. Int generael genoemt Keijboobo.
Z:O

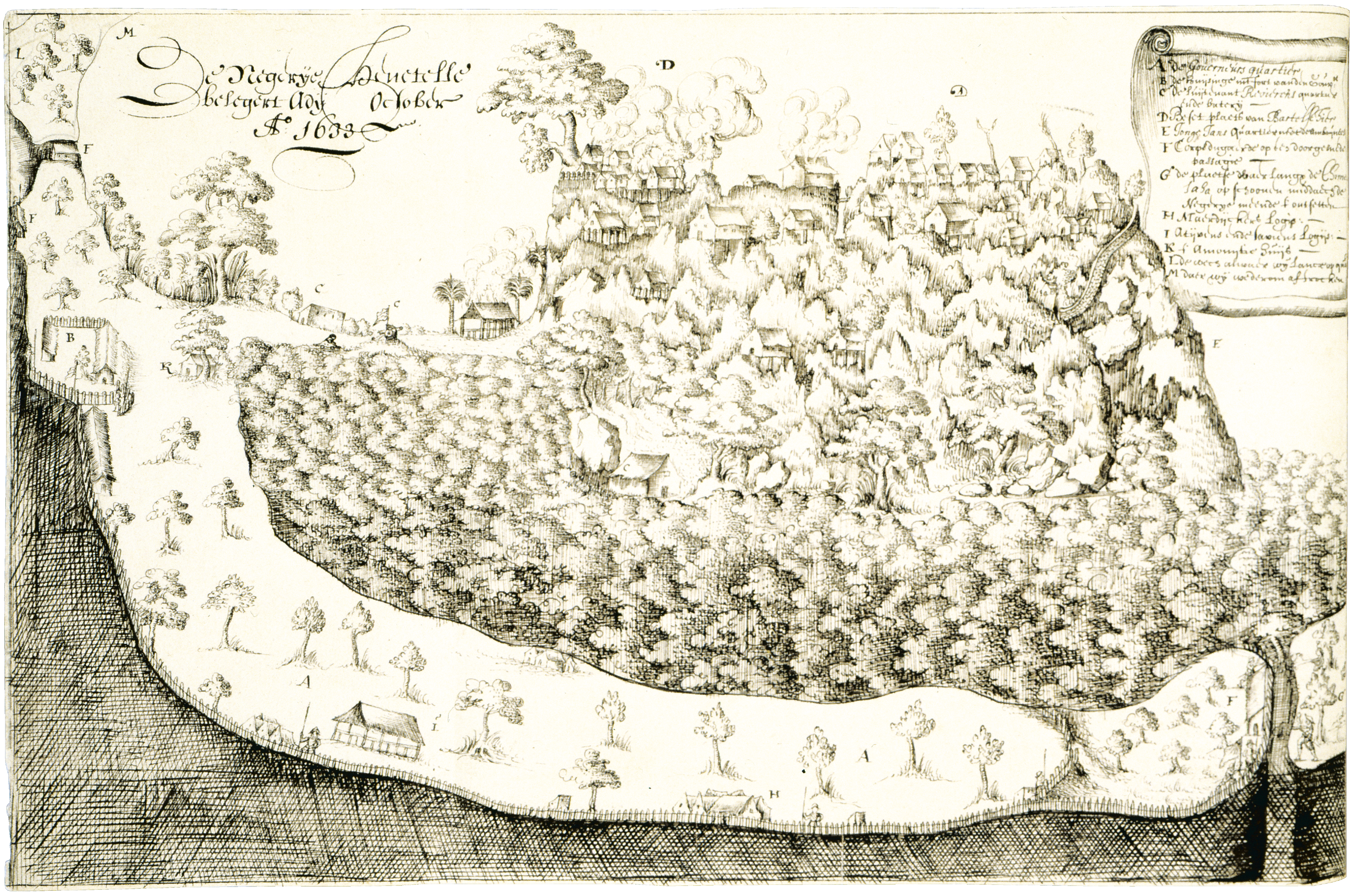
De Negerije Henetelle belegert Adij October A:o 1633
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M

blad 318 onder / sheet 318 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 124.

[Anoniem, 1631-1635] :
[Anonymous, 1631-1635] :

Saloukij.

Saloekoe.

Pentekening op papier, 18 x 31 cm.
Pen drawing on paper, 18 x 31 cm.

Saloekoe (Saluku). Met 'Saloukij' wordt hier door Gijsels' tekenaar de kaap van Saloekoe (Tanjung Saluku) bedoeld, aan de zuidoostkust van het schiereiland Hoamoal.

Saluku (Saloekoe). With *Saloukij* Gijsels's artist means here the cape of Saluku (Tanjung Saluku), on the south-east coast of the Hoamoal peninsula.

blad 319 boven / sheet 319 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 98.

[Anoniem, ca. 1633] :
[Anonymous, c. 1633] :

Henehokou, Heneella en Henelamal, Int generael genoemt Keijboobo.

Henehokoe, Heneella and Henelamal, Generally called Kaibobo.

Pentekening op papier, 17 x 38 cm.
Pen drawing on paper, 17 x 38 cm.

Kaibobo. De tekening toont een aanzicht vanuit zee op de brandende dorpen behorend tot Kaibobo, aan de noordwestkust van Ceram, vermoedelijk tijdens een van Gijsels' hongi-tochten in 1633.

Kaibobo. The drawing shows a view from the sea of the burning villages belonging to Kaibobo, on the north-west coast of Ceram, presumably during one of Gijsels's hongi raids in 1633.

blad 319 onder / sheet 319 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 105.

[Anoniem], 1633 :
[Anonymous], 1633 :

De Negerije Henetelle / belegert Adij October / A:o 1633.

The Village of Henateloe / besieged in October / A:o 1633.

Pentekening op papier, 21 x 33,5 cm.
Pen drawing on paper, 21 x 33.5 cm.

Verklaringen: [rechtsboven] een legenda bij de letters A t/m M :
Explanations: [upper right] a key to the letters A to M :

A. De Gouerneurs quartier.
B. De huijsinge uit hout van den Gouv:
C. De luijtenant Revierens quartier en de batery.
D. Beset plaets van Bartelschier.
E. Jonge Jans quartier tot de Amboijners.
F. Corps du gaerde op den doorgesnede passagie.
G. De plaetse waer langs de Chimelaha op schoonen middaegh de Negerye meende t' ontsetten.
H. Maerdijckers Logijs.
I. Atijvens ende tawiens Logijs.
K. T Amonytie huijs.
L. De wegh alwaer wij lancs op quam:
M. Daer wij wederom aftrocken.

Henateloe (Henatelu). In oktober 1633 belegerden en verwoestten Gijsels' troepen het plaatsje Henateloe aan de noordwestkust van Ceram, waarvan deze tekening een geannoteerd beeldverslag geeft.

Henatelu (Henateloe). In October 1633 Gijsels's troops beseiged and destroyed the village of Henatelu on the north-west coast of Ceram; the drawing gives a visual report of this.

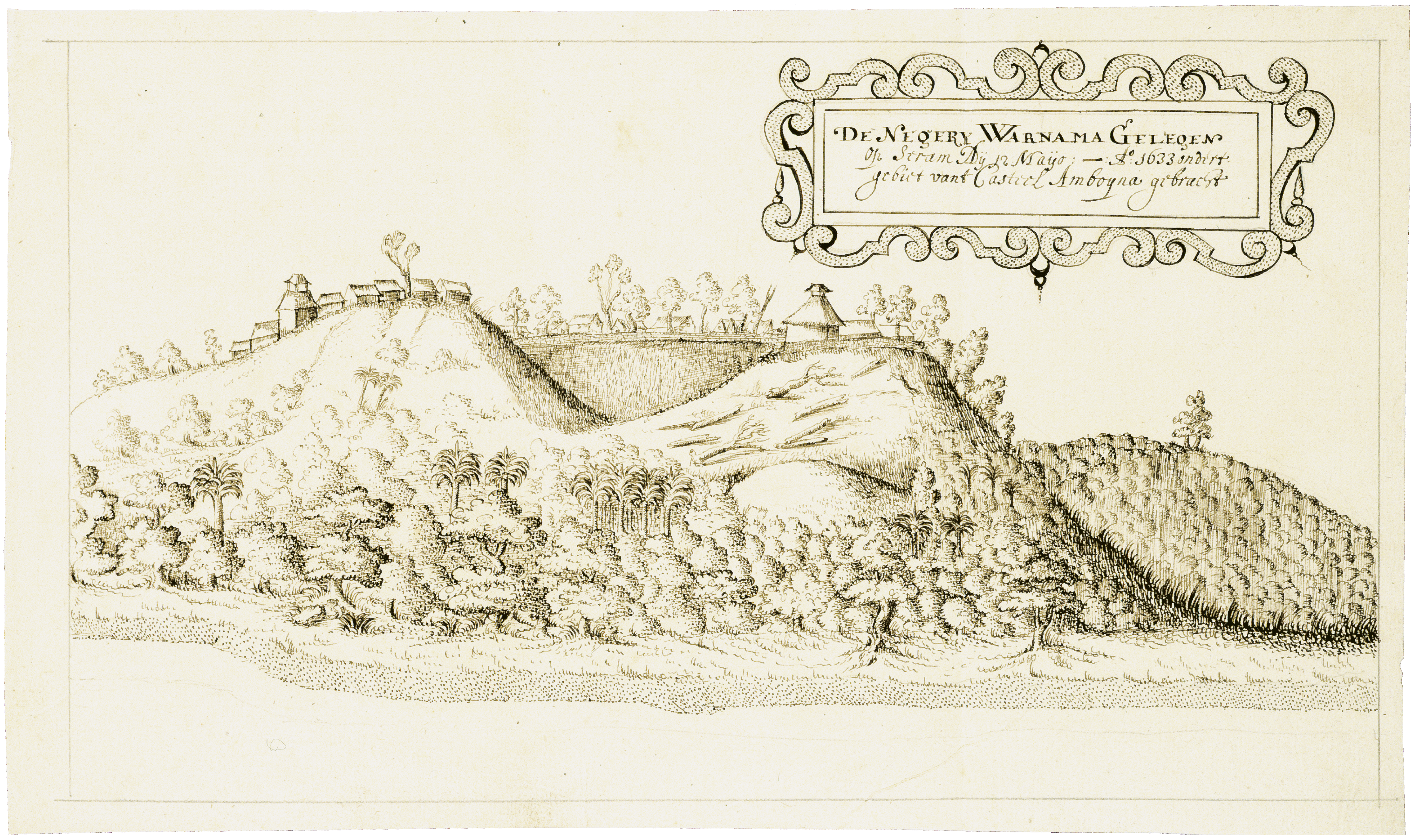
De Negery Warnama Geleegen
op Seram Dÿ 12 Maÿo: — A° 1633 inder't
gebiet van't Casteel Amboyna gebracht

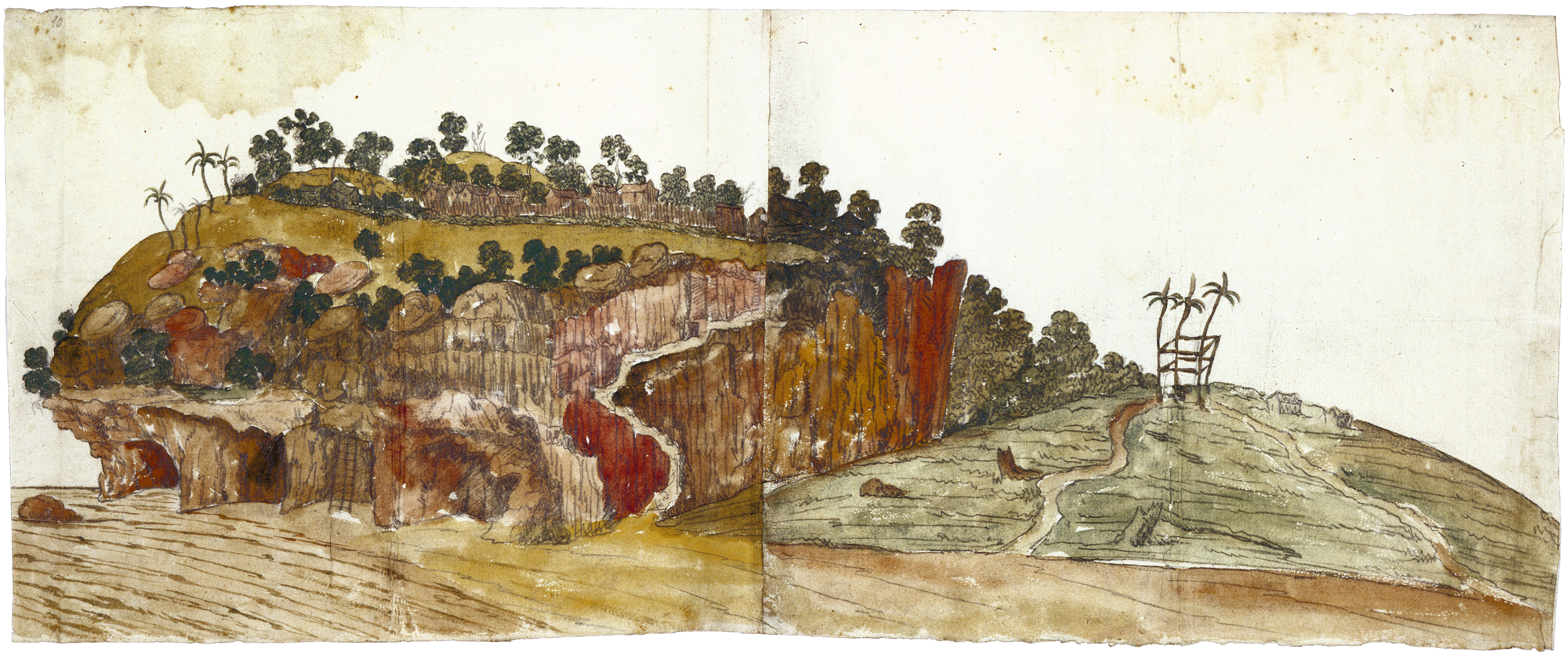

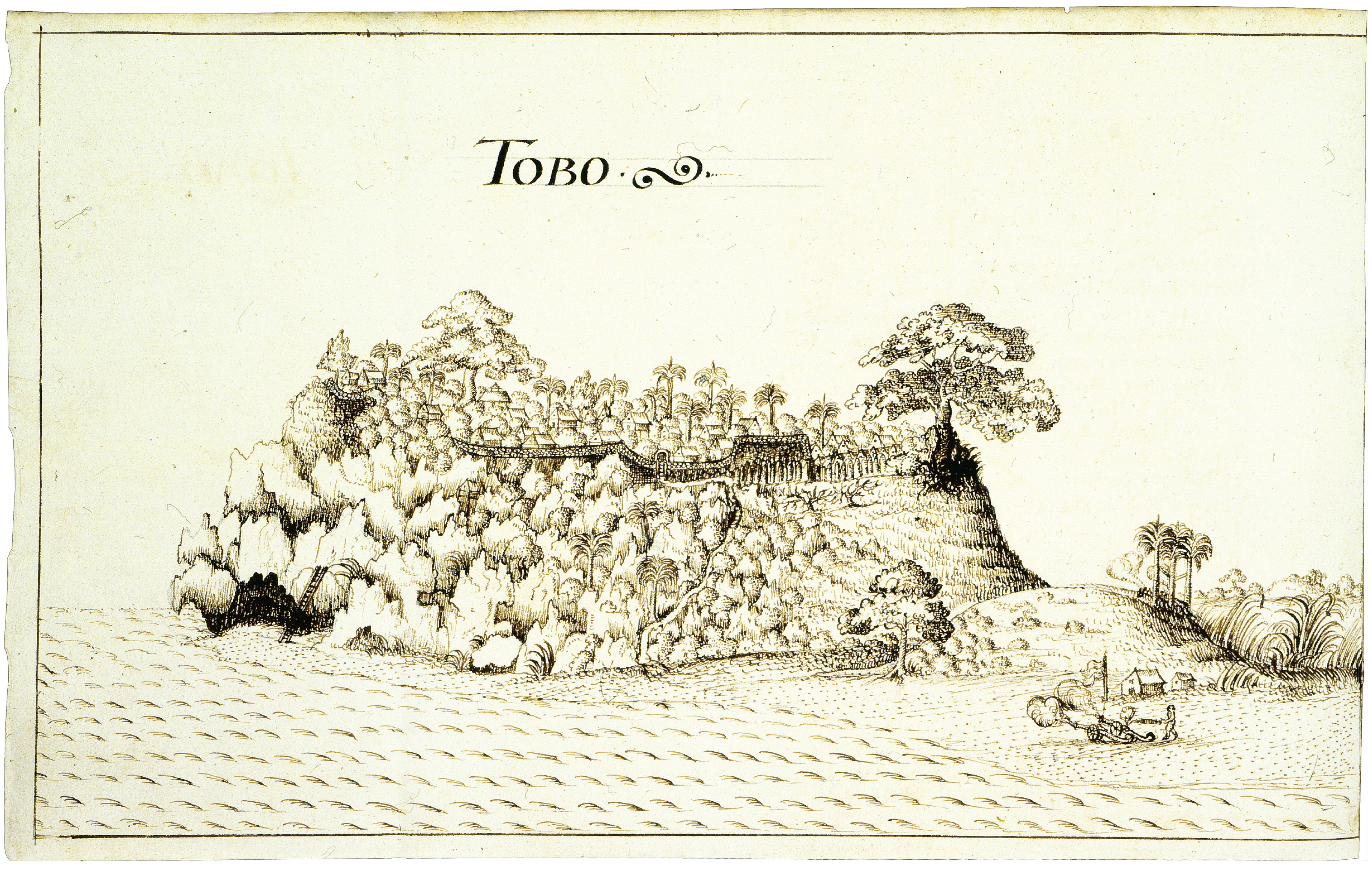

blad 320 onder / sheet 320 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 18.

[Anoniem, ca. 1631] :
[Anonymous, c. 1631] :

Tobo.

Pentekening op papier, 18 x 30,5 cm.
Pen drawing on paper, 18 x 30.5 cm.

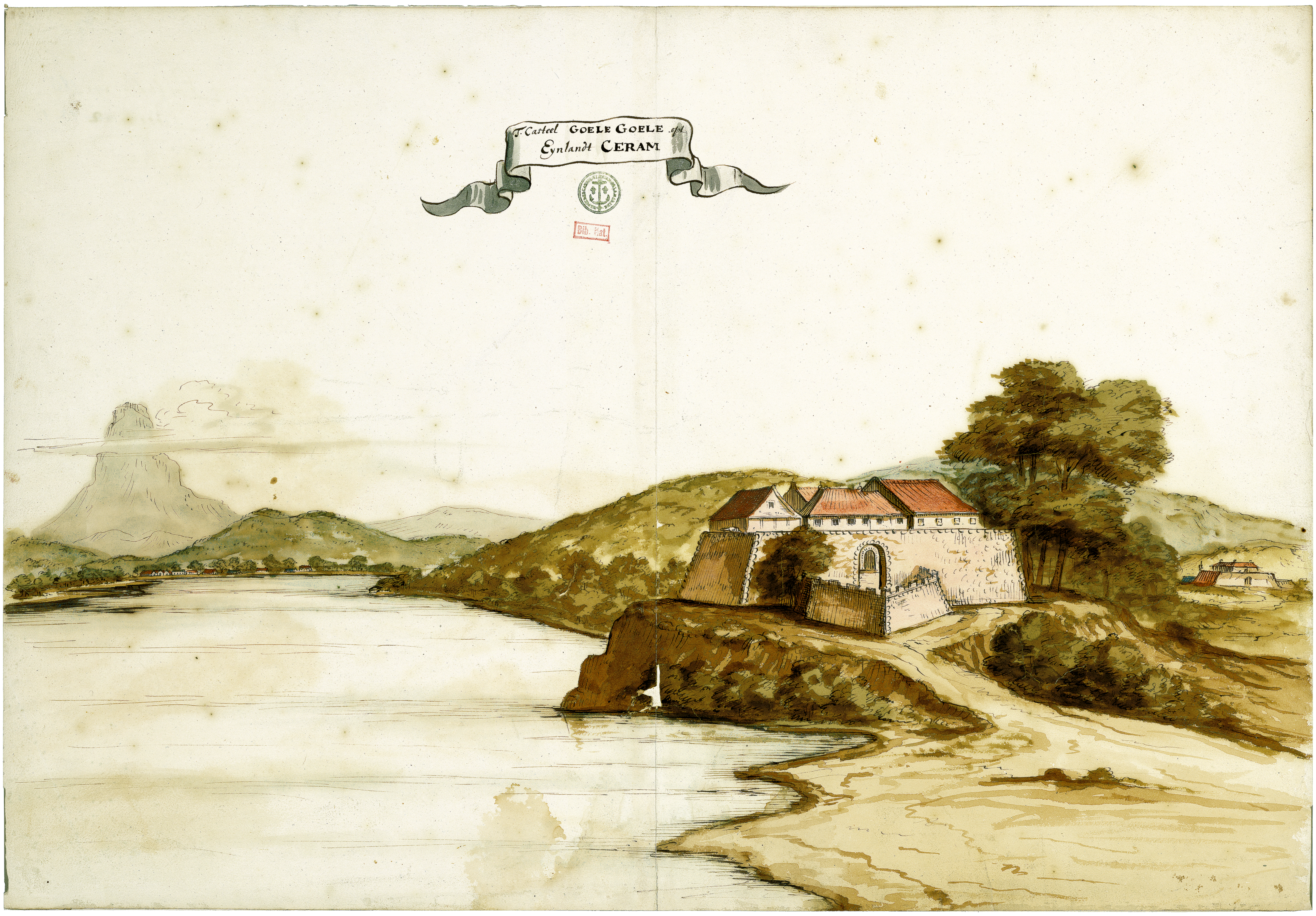
T: Casteel GOELE GOELE opt
Eynlandt CERAM
Bib. Nat.

blad 320 boven / sheet 320 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 80.

[Anoniem], Adij 12 Maijo: A:o 1633 :
[Anonymous], On 12 May: A:o 1633 :

De Negery Warnama Gelegen / op Seram Adij 12 Maijo: A:o 1633 onder t' / gebiet vant Casteel Amboyna gebracht.

The Village of Werinama / on the island of Ceram brought under / the jurisdiction of Ambon Castle on the 12th of May A:o 1633.

Pentekening op papier, 17,5 x 30,5 cm
Pen drawing on paper, 17.5 x 30.5 cm.

Werinama. De kustplaats Warnama of Werinama, aan de zuidkant van Ceram nabij Tobo, werd in mei 1633 door Artus Gijsels gedwongen het oppergezag van de Compagnie te aanvaarden. De tekening biedt een aanzicht op het versterkte dorp vanuit zee.

Werinama. The coastal village of Warnama or Werinama, on the southern side of Ceram near Tobo, was forced by Artus Gijsels to accept the sovereignty of the Company in May 1633. The drawing gives a view of the fortified village from the sea.

blad 320 midden / sheet 320 centre:

Badische Landesbibliothek, K499b fol. 10.

[Anoniem, ca. 1631] :
[Anonymous, c. 1631] :

[Gezicht op Tobo].

[View of Tobo].

Aquarel op papier, 16 x 39 cm.
Water-colour on paper, 16 x 39 cm.

Tobo. In 1631 voer Gijsels naar Tobo op de zuidkust van Ceram, een 'vuil roofnest' zoals Valentijn het bijna een eeuw later nog kwalificeerde. Hier had na 1621 een groep Bandanezen die aan Coens bloedbad op Lontor had weten te ontkomen een veilig heenkomen gevonden, tezamen met Cerammers en andere Molukkers die bij latere acties van de Compagnie van hun woonplaats waren verdreven. De belegering van Tobo was moeizaam, niet alleen vanwege de begrijpelijkerwijs verbitterde tegenstand van de bevolking, maar ook door de ligging van de versterkte plaats op een steile klip waarvan alle opgangen grondig gebarricadeerd waren. De overgave kon ten slotte worden afgedwongen nadat de compagniestroepen een batterij wisten op te stellen in een palmbosje op een naastgelegen helling (rechts op de tekening), waardoor Lobo geheel binnen schootsbereik kwam. De tekening wijkt in stijl nogal af van de andere in Gijsels' verzameling, zoals de vereenvoudigde versie van dezelfde gebeurtenis op blad 320 onder. Mogelijk was het de als kunstminnaar bekend staande Gijsels zelf die deze aquarel maakte.

Tobo. In 1631 Gijsels sailed to Tobo on the south coast of Ceram, a 'foul nest of robbers', as Valentijn still described it almost a century later. After 1621 a group of Bandanese who had managed to escape Coen's bloodbath on Lontor had found a safe haven here, together with some Ceramese and other Moluccans who had been driven from their homes in later Company campaigns. The siege of Tobo was laborious, not only because of the understandably embittered resistance of the population, but also because of the location of the fortified place on a steep cliff to which all the paths up were carefully barricaded. The defenders were finally forced to surrender after the Company troops managed to set up a battery in a palm grove on a neighbouring slope (on the right in the drawing), so that Lobo came within range. The drawing deviates somewhat in style from the others in Gijsels's collection such as the simplified version of the same event on sheet 320 below. Possibly it was Gijsels himself, who was known as an art lover, who made this water-colour.

blad / sheet 321:

Bibliothèque nationale de France, DCP SH pf 186 div 15 p 1.

[Naar Wouter Schouten, ca. 1675] :
[After Wouter Schouten, c. 1675] :

T' Casteel Goele Goele opt / Eynlandt Ceram.

Fort Goelegoele on the / Island of Ceram.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 50,5 x 73,5 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 50.5 x 73.5 cm.

Goelegoele (Gulegule). Wouter Schouten, die in 1659 de afgelegen compagniespost Goelegoele of Goeli Goeli aan de uiterste zuidoostkust van Ceram bezocht, beschrijft de versterking daar als 'staende op een loutere steen-rots' boven de klotsende golven van de zee en van 'keyselsteenen gebouwt'. De van bamboe opgetrokken woningen voor de Nederlandse bezetting vond hij maar 'heel armelijck'. Deze versterking was in haar eerste, provisorische vorm twee jaar tevoren gebouwd door luitenant Herman van Outhoorn en had toen de naam Oosteinde gekregen. Tijdens Schoutens bezoek was de oorspronkelijke houten pagger al vervangen door het stenen fortje dat op deze anonieme latere tekening naar een origineel van hem is afgebeeld; het landschap met de steile bergtop op de achtergrond berust weer op fantasie. Goelegoele bleef slechts tot kort na 1661 in gebruik. In dat jaar werden de oostelijkste delen van Ceram definitief onderworpen en hoefde deze post niet meer permanent bezet te blijven.

Gulegule (Goelegoele). Wouter Schouten, who in 1659 visited the remote Company post of Gulegule or Guli Guli on the extreme south-east coast of Ceram, describes the fort there as 'standing on a bare rock' above the sloshing waves of the sea and 'built of pebbles'. He considered the residences of the Dutch garrison, constructed of bamboo, as 'very poor'. This fortification had been built in its first, temporary form two years previously by Herman van Outhoorn and had been given the name Oosteinde. At the time of Schouten's visit the original wooden palisade had already been replaced with the stone fort that is depicted in this anonymous later versiom of an original drawing by his own hand; the landscape with the steep mountain top in the background is taken from his imagination. Gulegule only continued in use till shortly after 1661. In that year the eastern parts of Ceram were finally subjected and this post no longer needed to be permanently manned.

blad 322 boven / sheet 322 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 95.

[Anoniem, ca. 1633] :
[Anonymous, c. 1633] :

Noe Leeuw, Sero Lauw.

Noelaoe, Seralaoe.

Pentekening op papier, 19,5 x 30 cm.
Pen drawing on paper, 19.5 x 30 cm.

Seroelaoe (Serulau). Deze tekening van 'Sero Lauw' en een nabijgelegen dorp 'Noe Leeuw' wordt doorgaans in verband gebracht met de expeditie van Artus Gijsels in 1633 naar de Ceram Laoet-eilanden, de kleine archipel voor de oostpunt van Ceram. Hoewel elke annotatie ontbreekt, is het echter waarschijnlijker dat het hier gaat om een afbeelding van twee 'negorijen' die indertijd bekend waren onder de namen Seroelaoe en Noelaoe, en gelegen waren nabij Loehoe en Loki aan de oostkust van het schiereiland Hoamoal. De tekening is toch hier geplaatst omwille van een gemakkelijker vergelijking met de kaarten en tekeningen uit Gijsels' verzameling die met zekerheid wel op Ceram Laoet betrekking hebben, op de bladen hierna t/m 324, in het bijzonder met het werkelijke aanzicht van de dorpen op deze eilanden op blad 324 boven.

Serulau (Seroelaoe). This drawing of *Sero Lauw* and a neighbouring village *Noe Leeuw* is generally associated with the expedition of Artus Gijsels to the Ceram Laut Islands, the small archipelago off the eastern corner of Ceram, in 1633. Although any annotation is lacking, it is, however, more likely that we have here a depiction of two *negorijen* (villages) known at that time by the names Serulau and Nulau, which were near Luhu and Loki on the east coast of the Hoamoal peninsula. Nevertheless the drawing has been placed here for the sake of an easier comparison with the maps and drawings from Gijsels's collection that definitely relate to Ceram Laut, on the sheets after this up to 324, in particular with the true view of the villages on these islands on sheet 324 above.

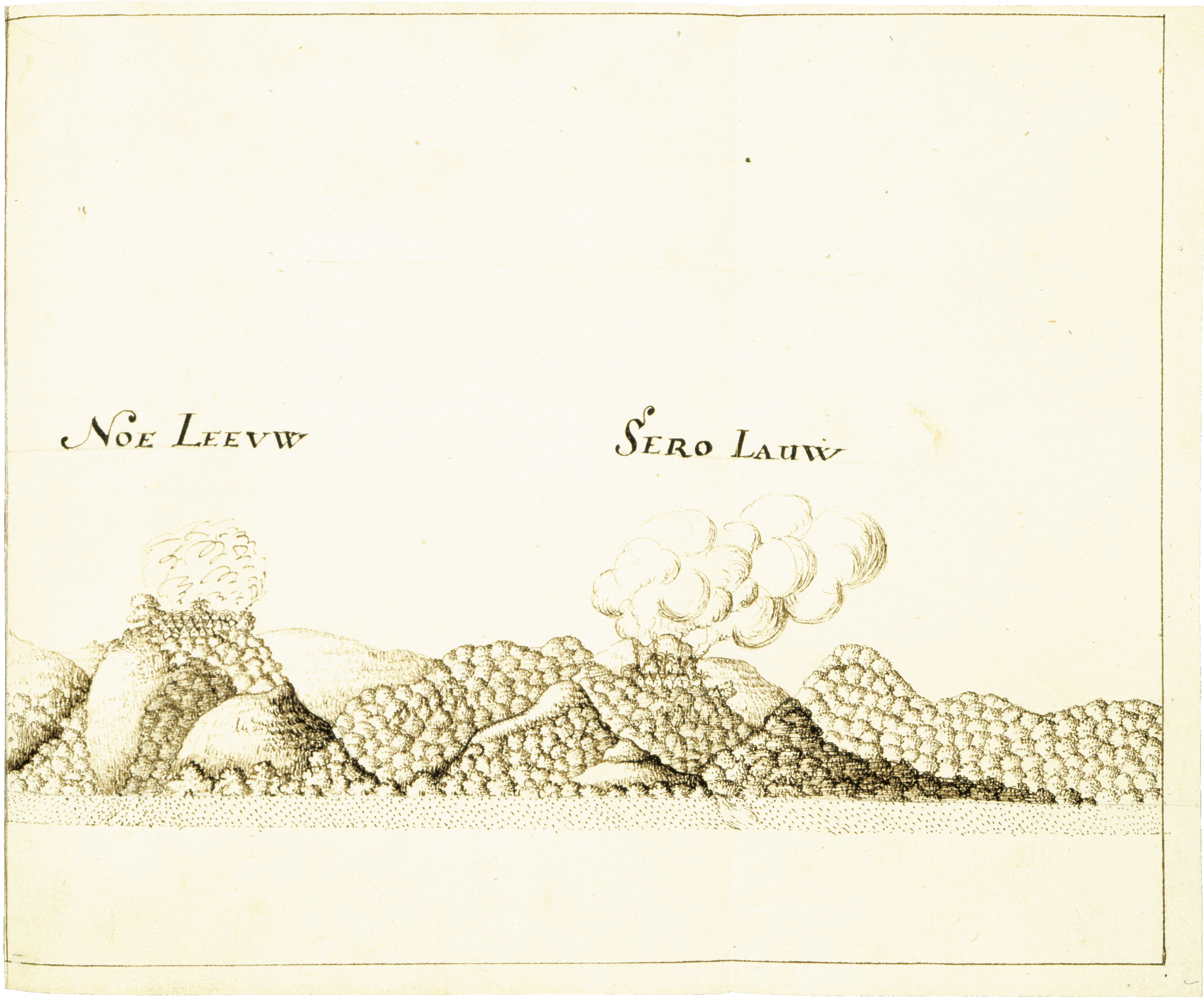
Noe Leeuw
Sero Lauw

blad 322 onder / sheet 322 below:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 69.

[Gerrit Hesselsz, ca./c. 1633] :

[Kaart van de Ceram Laoet-eilanden].

[Chart of the Ceram Laoet Islands].

Schaalstok van 1 [Duitse] Mijl = [ca. 1 : 39.000] [inzetkaart] 120 [Rijnlandse] Roeden = [ca. 1 : 12.200] [1 : 4.000].
Scale-bar of 1 [*Duitse*] *Mijl* = [approximately 1 : 39,000] [inset map] *120* [*Rijnlandse*] *Roeden* = [approximately 1 : 12,200] [1 : 4,000].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, 32,5 x 42 cm
1 map + 1 inset map : ms on paper, 32.5 x 42 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A t/m H op de inzetkaart :

Explanations: [upper left] a key to the letters A to H on the inset map :

A. T'Fort Killewaro.
B. T Huis van den orankaij daer den Gouverneur gelogeert was.
C. De Misket ofte kerck.
D. Een punt met schutsghaghten.
E. Javanen haer huijsinge.
F. Poorten ofte uijtgangen met Dubbele deuren.
G. De water putten die met hooch water onder vloyen Ende echter Varses Waeter daer naer Geven.
H. Tombe ofte graven van overleeden.

In Meij A:o 1633 belegert en onder de gehoorsaamheijt vant Gouvernament Amboijna gebracht.

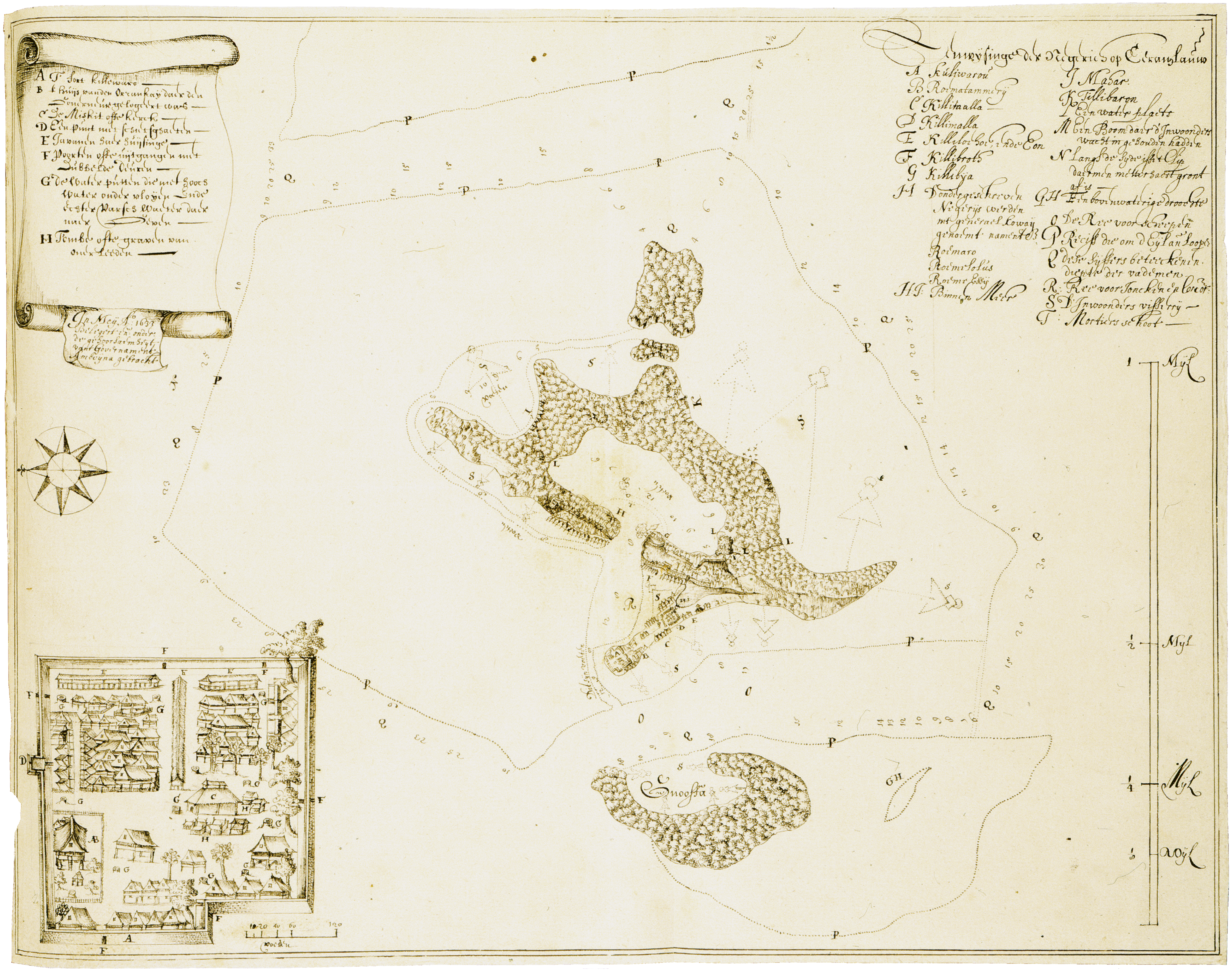
Aenwijsinge der Negerijes op Ceram Lauw
A Kiliwarou
B Roimatammerij
C Killitaalla
D Killimalla
E Killilorbor
F Killibrots
G Killibija
H Vorengeschreven Negerijs werden met generael Loway genoemt namentlijk
Roimaro
Roimersolus
Roimer Essij
H I Binnen Meer
I Mabar
K Tillibaron
L Een water plaets
M Een Boom daer d'Inwoonders
N
G H Een boven watrige droochte
O De Ree voor Schepen
P Reciff die om d'Eylant loopt
Q
R Ree voor Joncken en Corcor.
S D'Inwoonders visserij
T Mortiers schoot
1 Myl
½ Myl
¼ Myl
⅛ Myl
Snoeffa
A T'Fort Killewaro
B t'Huijs van den Orankaij daer den Gouverneur gelogeert was
C De Miskit ofte kerck
D Een punt met schutsghaghten
E Javanen haer huijsinge
F Poorten ofte uijtgangen met Dubbelde deuren
G De water putten die met hooch water onder vloyen Ende echter Varses Water daer naer Geven
H Tombe ofte graven van overleeden
In Meij A:o 1633 Belegert en onder de gehoorsaemheijt vant Gouvernament Amboyna gebracht
120 Roeden

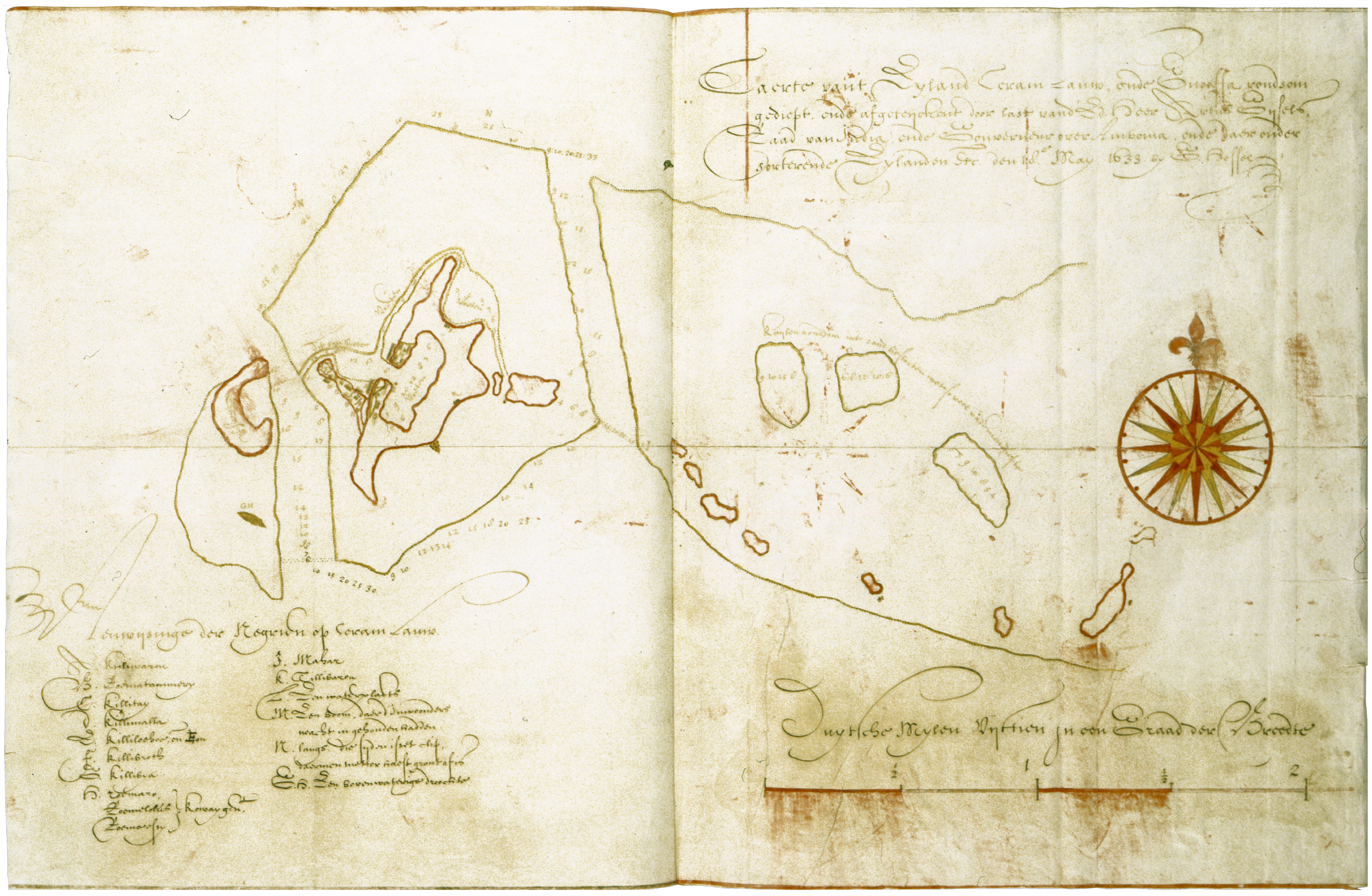
Caerte vant Eyland Ceram Lauw ende Gnooffa rondsom gediept, ende afgeteyckent door last vand' E: Heer Artus Gysels, Raad van India ende Gouverneur over Amboina, ende daer onder sorterende Eylanden &c. den 18e May 1633 by G. Hessels
Aenwysinge der Negerien op Ceram Lauw.
Duytsche Mylen vyftien in een Graad der Breedte
1
2

[rechtsboven] een legenda bij de letters A t/m T op de hoofdkaart :
[upper right] a key to the letters A to T on the main map :

Aenwysinge der Negeries op Ceramlauw.
A. Kuliwarou.
B. Roematammerij.
C. Killitaalla.
D. Killimalla.
E. Killiloehoe, ende Eon.
F. Killibrots.
G. Killibija.
H. Dondergeschreven Negerijs werden met generael Kowaij genoemt namentl: Roemaro Roemelolus Roeme Essij.
H:I: Binnen Meer.
I. Mahar.
K. Tillibaron.
L. Een water plaets.
M. Een boom daer d'Inwoonders wacht in gehouden hadden.
N. Langs de syde isset clip daermen metterhaest gront af is.
GH. Een boven waterige droochte.
O. De Ree voor scheepen.
P. Recifs die om d'Eijlan loopen.
Q. Dese sijffers beteeckenen diepte der vademen.
R: Ree voor Joncken en Corcor.
S. D'Inwoonders Visserij.
T: Mortiers schoot.

Ceram Laoet (Ceram Laut). Tijdens de expeditie naar en de verovering van de Ceram Laoet-archipel in het voorjaar van 1633 werd Gijsels vergezeld door de kaartmaker Gerrit Hesselsz, die een opmerkelijk nauwkeurige kaart van deze kleine eilandengroep maakte. Dit betreft de kaart op blad 323 boven, waarvan die op blad 322 onder waarschijnlijk een in het net getekende kopie door Hesselsz is. Het eiland aangeduid als 'Gnooffa' is tegenwoordig bekend als Geser. De schaal van de inzetkaart van de hoofdplaats is hier echter te klein weergegeven; deze bedraagt in werkelijkheid ca. 1 : 4.000. Johannes Vingboons gebruikte de kaart van Hesselsz ruim dertig jaar later nog als voorbeeld voor zijn versie in de atlas van Laures van der Hem (blad 323 onder).

Ceram Laut (Ceram Laoet). During the expedition to and the conquest of the Ceram Laut Archipelago in the spring of 1633, Gijsels was accompanied by the map-maker Gerrit Hesselsz, who made a remarkably accurate map of this small group of islands. This relates to the map on sheet 323 above, of which the one on sheet 322 below is probably a clean copy by Hesselsz. The island indicated as *Gnooffa* is at present known as Geser. The scale of the inset map of the main town is, however, too small; in fact it amounts to about 1 : 4,000. Johannes Vingboons used Hesselsz's map more than thirty years later as a model for his version, in the atlas of Laurens van der Hem (sheet 323 below).

blad 323 boven / sheet 323 above:

Badische Landesbibliothek, K478 fols. 31-32.

Den 18e May 1633 by G. Hessels :
The 18th of May, 1633 by G. Hessels :

Caerte vant Eyland Ceram Lauw ende Gnooffa rondsom / gediept, ende afgeteyckent door last vand' E: Heer Artus Gijsels, / Raad van India ende Gouverneur over Amboina, ende daer onder / sorterende Eylanden.

Chart of the Island of Ceram Laoet and Gnooffa [Geser] / with soundings taken all around, and drawn by order of the Hon: Artus Gijsels, / Councillor of the Indies and Governor of Ambon, and its / subordinate Islands.

Schaalstok van 2 Duytsche Mijlen vijftien in een Graad der Breedte = [ca. 1 : 82.800].
Scale-bar of *2 Duytsche Mijlen vijftien in een Graad der Breedte* = [approximately 1 : 82,800].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 29 x 46 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 29 x 46 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters A t/m N :
Explanations: [lower left] a key to the letters A to N :

Aenwysinge der Negerijen op Ceram Lauw.
A. Kiliwarou
B. Roematammery
C. Killitay.
D. Killimalla.
E. Killiloehoe en Eon.
F. Killibroth.
G. Killibya.
H. Roemaro, Roemololus, Roemeessij.
I. Mahar.
K. Tillibaren.
L. Den waterplaats.
M. Een boom daerin d'Inwoonders wacht in gehouden hadden.
N. Langs die syden is een clip, daermen metter haeft gront af is.
E.H. Een bovenwaterige droochte.

blad 323 onder / sheet 323 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:09.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Ceram Laut, met alle zijn / Aengeleegen Eijlanden. Gheleegen bij oosten het groot Eylandt Ceram. / met alle zijn diepten, drooghten, sanden en kuilen in het Zandt.

Ceram Laoet, with all its / Surrounding Islands. Situated on the east of the great Island of Ceram. / with all its depths, shoals, sandbanks and gullies in the Sand.

Schaalstok van twee Duytse Mijlen in vieren ghedeelt = [ca. 1 : 81.800].
Scale-bar of *twee Duytse Mijlen in vieren ghedeelt* = [approximately 1 : 81.800].

1 kaart : ms op papier, 51 x 81,5 cm.
1 map : ms on paper, 51 x 81.5 cm.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters A t/m Q :
Explanations: [lower left] a key to the letters A to Q :

Aenwijzinge der Negerien op Ceramlaut met letteren, ingenomen, gedestrueert ende gedwongen met d. E.d. Heer Gouver. Artus Gijsels te accorderen, ende sijn eijsch toe te staan, den 23. April A.o 1633.
A. Killiwarou.
B. Roematammeri.
C. Killitaij.
D. Killimalla.
E. Killilouhou en Irm.
F. Killibija.
G. Killibroth.
H. Roemaro, Roemololus, Roemeessij.
I. Mahar.
K. Tillibarou.
L. Waterplaats.
M. Een boom daerse wacht in hielde.
N. Een boven waterigh Sandt.
O. Kuijlen int Sandt beslooten.
P. Sijn voeten.
Q. Langs dese Sijden ist vuijl.

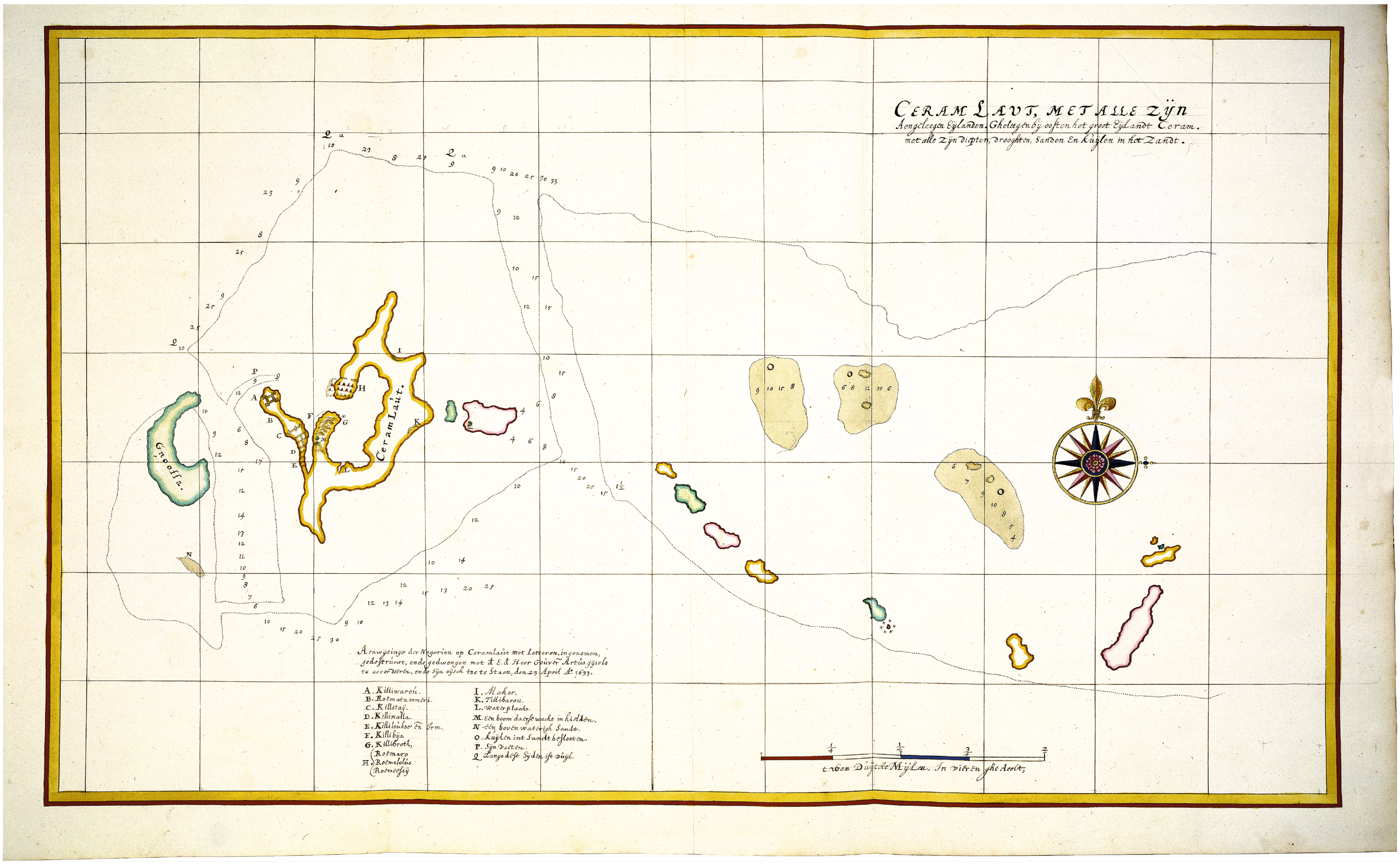
Ceram Laut, met alle Zijn
Aengeleegen Eylanden, Ghelaegen bij oosten het groot Eylandt Ceram.
met alle Zijn diepten, drooghten, Sanden en kuijlen in het Zandt.
Ceram Laut.
Gnooffa.
twee Duytsche Mijlen. In vieren ghedeelt

blad 324 boven / sheet 324 above:

Badische Landesbibliothek, K476 fol. 74.

[Anoniem, ca. 1633] :
[Anonymous, c. 1633] :

D'Eijlandt Ende Negerijes Gelegen op Ceram Lauwt.

The Island And the Villages Situated in Ceram Laoet.

Pentekening op papier, 20 x 38 cm.
Pen drawing on paper, 20 x 38 cm.

Deze tekening, mogelijk ook van Gerrit Hesselsz, biedt een aanzicht op het hoofdeiland Ceram Laoet vanuit het westen, met vooraan de meest westelijke landtong en de hoofdplaats en daarachter de smalle doorgang naar de grote lagune of binnenbaai; zie ter vergelijking de drie voorafgaande kaarten.

This drawing, possibly also by Gerrit Hesselsz, provides a view of the main island of Ceram Laut looking from the west, with in front the westernmost point of land and the main town, and behind these the narrow passage to the big lagoon or inner bay; for a comparison, see the three preceding maps.

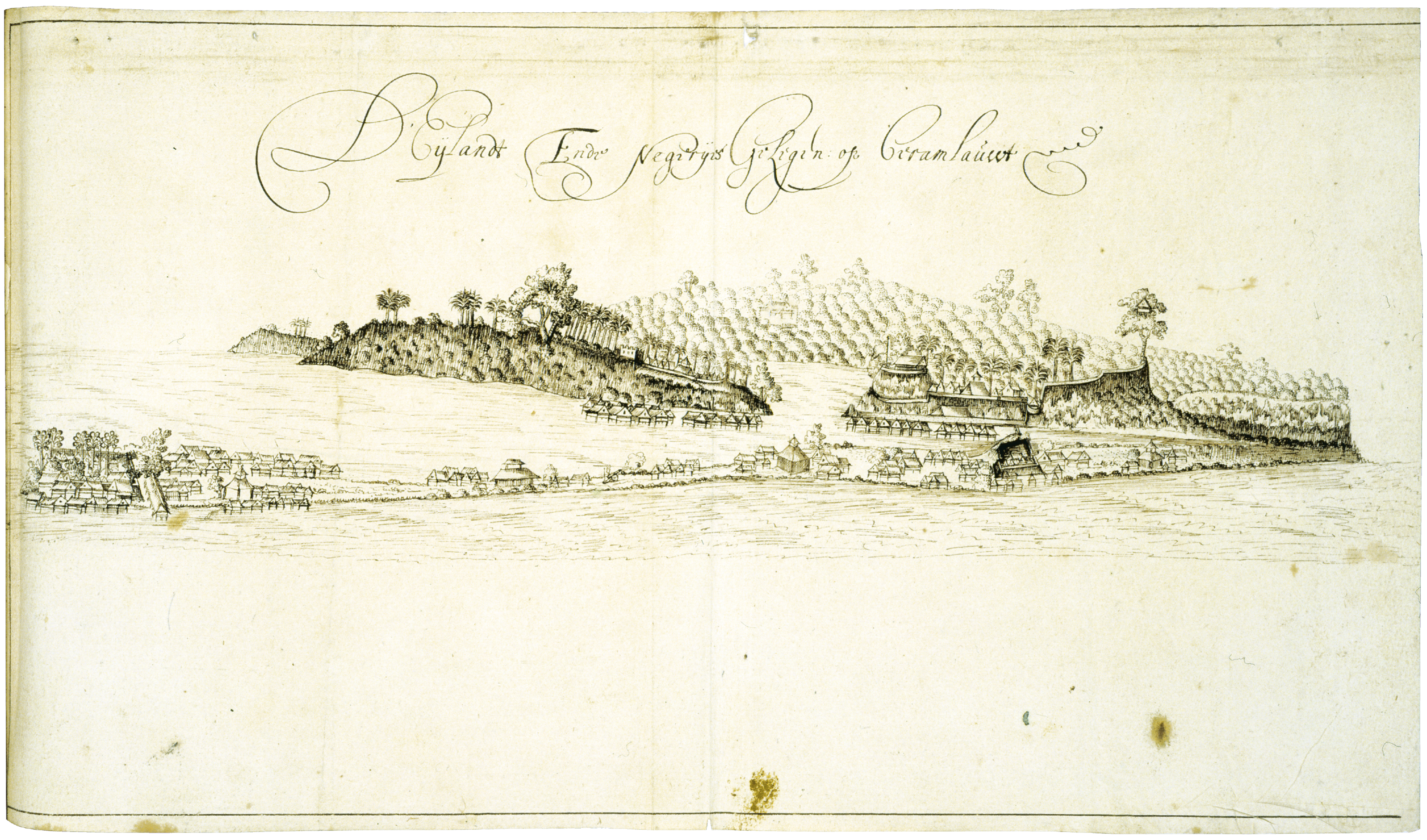
D'Eylandt Ende Negerijs Gelegen op Ceramlauwt

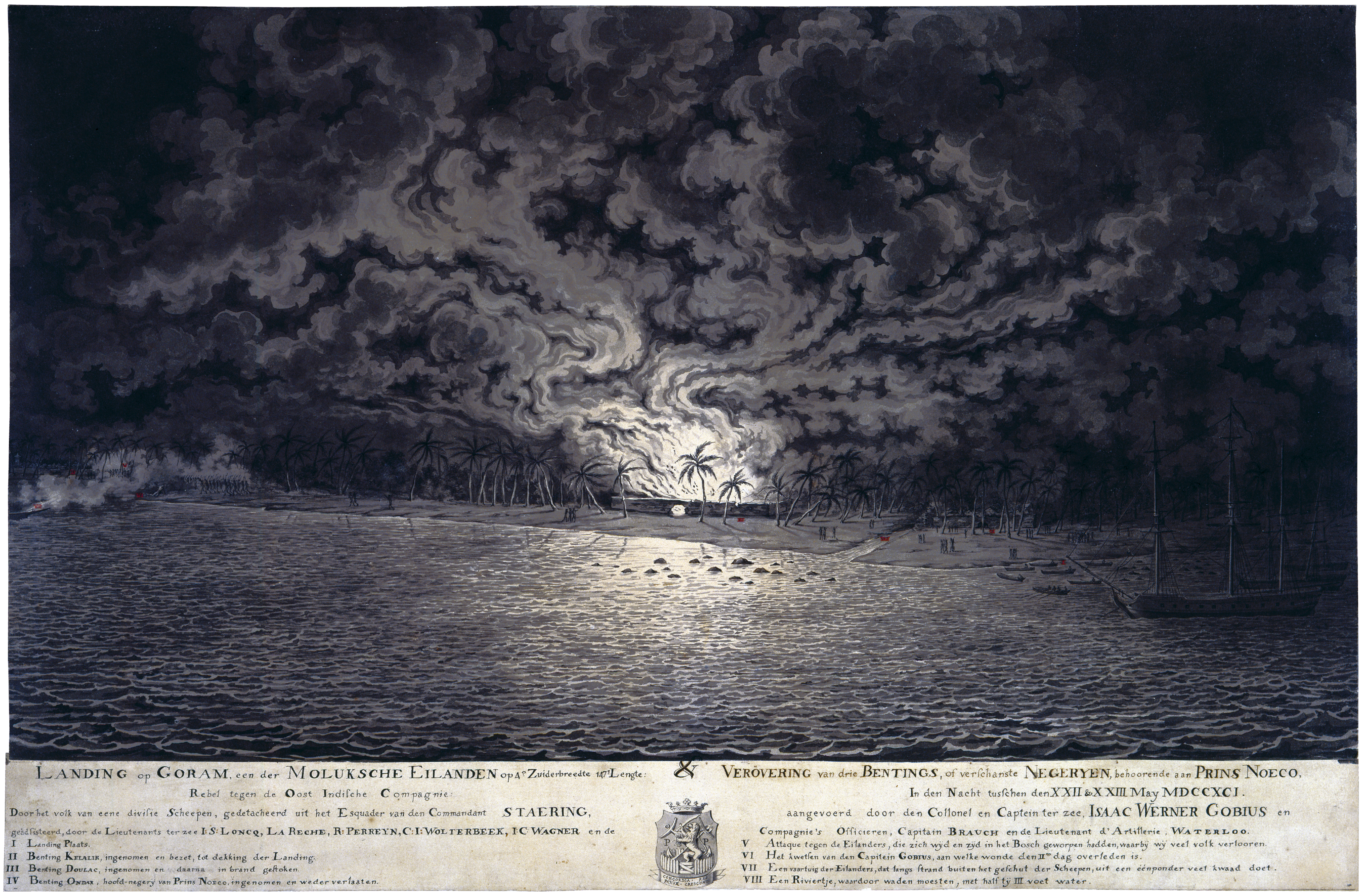
LANDING op GORAM, een der MOLUKSCHE EILANDEN op 4° Zuiderbreedte 147° Lengte: & VERÖVERING van drie BENTINGS, of verſchanste NEGERYEN, behoorende aan PRINS NOECO, Rebel tegen de Oost Indiſche Compagnie: In den Nacht tusſchen den XXII & XXIII May MDCCXCI. Door het volk van eene diviſie Scheepen, gedetacheerd uit het Esquader van den Commandant STAERING, aangevoerd door den Collonel en Captein ter zee, ISAAC WERNER GOBIUS en geadſisteerd, door de Lieutenants ter zee I:S: LONCQ, LA RECHE, R: PERREYN, C:I: WOLTERBEEK, I:C: WAGNER en de Compagnie's Officieren, Capitain BRAUCH en de Lieutenant d'Artillerie, WATERLOO.

I Landing Plaats.
II Benting Kelalie, ingenomen en bezet, tot dekking der Landing.
III Benting Doulac, ingenomen en daarna in brand geſtoken.
IV Benting Ondax, hoofd-negery van Prins Noeco, ingenomen en weder verlaaten.
V Attaque tegen de Eilanders, die zich wyd en zyd in het Bosch geworpen hadden, waarby wy veel volk verlooren.
VI Het kwetſen van den Capitein Gobius, aan welke wonde den IIden dag overleden is.
VII Een vaartuig der Eilanders, dat langs ſtrand buiten het geſchut der Scheepen, uit een éénponder veel kwaad doet.
VIII Een Riviertje, waardoor waden moesten, met half tÿ III voet water.

blad 324 onder / sheet 324 below:

Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, s.1277(01)[0006].

[C.J. Wolterbeek], 1791 :

Landing op Goram, een der Moluksche Eilanden [...].

Landing on Gorong, one of the Moluccan Islands [...].

Tekening in pen en penseel op papier, 42,5 x 62,5 cm.
Pen and brush drawing on paper, 52.5 x 62.5 cm.

Verklaringen: [onder] vervolg van de titel en een legenda bij de cijfers I t/m VIII :
Explanations: [below] continuation of the title and a key to the numbers I t/m VIII :

Op 4° Zuiderbreedte 147° Lengte: & Verovering van drie Bentings, of verschanste Negeryen, behoorende aan Prins Noeco, / Rebel tegen de Oost Indische Compagnie. In den Nacht tusschen den XXII en XXIII May MDCCXCI. / Door het volk van eene divisie Scheepen, gedetacheerd uit het Esquader van den Commandant Staering, aangevoerd door den Collonel en Capitein ter zee, Isaac Werner Gobius en / geadsisteerd, door de Lieutenants ter zee I:S: Loncq, La Reche, R: Perreyn, C:I: Wolterbeek, I:C: Wagner en de Compagnie's Officieren, Capitain Brauch en de Lieutenant d'Artillerie, Waterloo.

I. Landing Plaats.
II. Benting Kelalie, ingenomen en bezet, tot dekking der Landing.
III. Benting Doulac, ingenomen en daarna in brand gestoken.
IV. Benting Ondar, hoofd-negery van Prins Noeco, ingenomen en weder verlaaten.
V. Attaque tegen de Eilanders, die zich wijd en zijd in het Bosch geworpen hadden, waarbij wij veel volk verlooren.
VI. Het kwetsen der Capitein Gobius, aan welke wonde den II:en dag overleden is.
VII. Een vaartuig der Eilanders, dat langs strand buiten het geschut der Scheepen, uit een éénponder veel kwaad doet.
VIII. Een Riviertje, waardoor waden moesten, met half tij III voet water.

Gorong. De tekening door de marineofficier Constantijn Johan Wolterbeek geeft een dramatisch beeld van de verovering in mei 1791 van drie bentengs (versterkingen) op het hoofdeiland Goram of Gorong in de gelijknamige kleine archipel ten oosten van Ceram, door de landingsmacht van een Nederlands smaldeel uitgezonden van het Landseskader onder commandeur A.H.C. Staringh. De Compagnie had daar en elders in de oostelijkste delen van de Molukken sinds 1780 te kampen met een slepende en toenemend effectieve opstand onder aanvoering van de Tidorese prins Noeko (Nuku), op wie ook met de hier afgebeelde actie geen beslissende overwinning geforceerd kon worden. Noekoe had een succesvolle alliantie gesmeed met tal van ontevreden hoofden in het oosten van de Archipel, behalve van Ceram en de Gorong-eilanden ook van de Radja Ampat-eilanden voor de westkust van de Vogelkop van Nieuw-Guinea, waar hij zijn hoofdkwartier vestigde. In deze eilandengroep, die vanouds onder het vorstelijk gezag van Tidore viel, had de VOC geen vestigingen en van hieruit kon Noekoe dan ook lange tijd vrijwel ongehinderd zijn macht verder uitbreiden en de compagniesbelangen schaden door zeeroof en plundertochten in andere delen van de Archipel. Vanaf 1795 werd Noekoe openlijk gesteund door de Britten, die in hem een nuttige bondgenoot hoopten te vinden bij de beoogde verovering van de Nederlandse bezittingen in de Molukken op basis van de 'Kew Letters' van de gevluchte stadhouder Willem V. In 1797 kon Noekoe zich met Engelse steun meester maken van Tidore, waar hij vervolgens zelf de sultanstitel aannam ten koste van de gevluchte compagniesgetrouwe vorst, zijn broer Patra Alam. Zijn herhaalde aanvallen op Ternate in de volgende jaren mislukten echter alle; pas in 1801 zou de Nederlandse hoofdvestiging in de Noord-Molukken in Engelse handen komen. Na de Vrede van Amiens in 1802 verbraken de Britten alle verdragen met prins Noekoe, die daardoor vanaf 1803 weer zonder bondgenoten tegenover het teruggekeerde Nederlandse bestuur kwam te staan.

Gorong. The drawing by the naval officer Constantijn Johan Wolterbeek gives a dramatic picture of the capture in May 1791 of three *benteng* (forts) on the main island of Goram or Gorong in the archipelago of the same name to the east of Ceram, by the landing party from a Dutch squadron despatched from the *Landseskader* (Home Fleet Squadron) under Commander A.H.C. Staringh. Since 1780 there and elsewhere in the eastern parts of the Moluccas the Company had had to deal with a protracted and increasingly effective rebellion led by the Tidorese prince Nuku (also: Nuko), and even the action pictured here could not inflict a defeat on him. Nuku had forged a successful alliance with numerous dissatisfied leaders in the east of the Archipelago, apart from Ceram and and the Gorong Islands also of the Raja Ampat Islands off the west coast of the Bird's Head Peninsula of New Guinea, where he established his headquarters. The VOC had no posts in these islands, which had always come under the royal rule of Tidore, and so for a long time Nuku was able to expand his power from here almost unhindered and damage the Company's interests by means of piracy and plundering expeditions in other parts of the Archipelago. From 1795 Nuku was openly supported by the British, who hoped to find in him a useful ally in their intended conquest of Dutch possessions in the Moluccas on the basis of the Kew Letters from the fugitive Stadtholder Willem V. In 1797 Nuku was able to capture Tidore with British support, and there he then adopted the title of Sultan at the expense of the fugitive ruler loyal to the Company, his brother Patra Alam. However, all his attacks on Ternate in the following years failed; only in 1801 would the main Dutch establishment in the North Moluccas fall into British hands. After the Peace of Amiens in 1802 the British broke all agreements with Prince Nuku, who in this way from 1803 was again without allies in his stance against the returning Dutch rule.

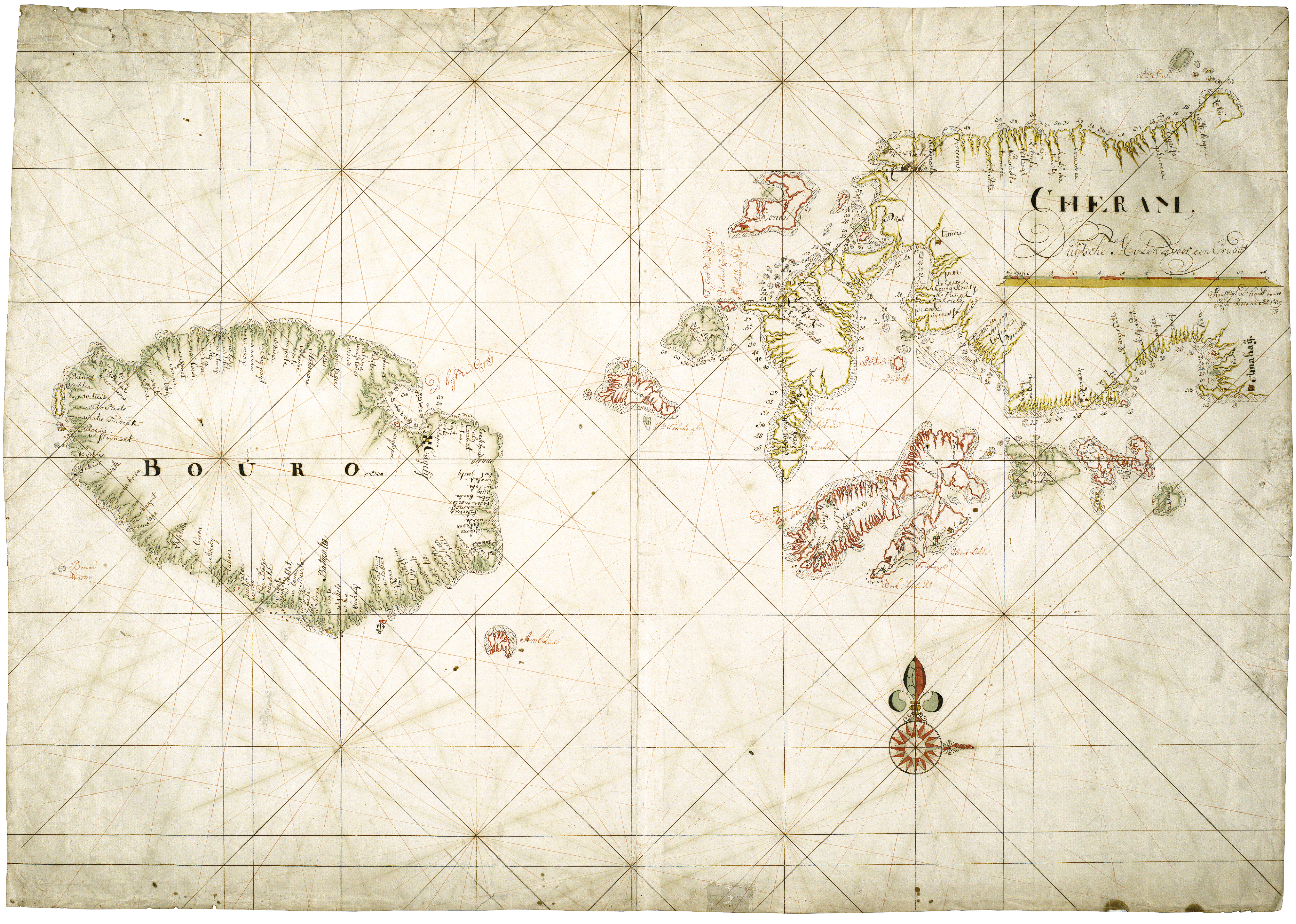
BOURO
CHERAM
Duijtsche Mijlen 15 voor een Graadt
Matthijs D: Haas den 10 / Julij Batavia A:o 1739

blad 325 boven / sheet 325 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 476.

Matthijs D: Haas den 10 / Julij Batavia A:o 1739 :
Matthijs D: Haas the 10th / of July Batavia A:o 1739 :

[Kaart van Boero, Ambon en een deel van Ceram].

[Chart of Boero, Ambon and part of Ceram].

Schaalstok van 11 Duijtsche Mijlen 15 voor een Graadt = [ca. 1 : 410.400].
Scale-bar of *11 Duijtse Mijlen 15 voor een Graadt* = [approximately 1 : 410,400].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 70,5 x 99,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 70.5 x 99.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Boeroe (Buru). Het meest westelijk gelegen grote eiland van het gouvernement Ambon, Boeroe, werd voor de Compagnie niet van directe betekenis als productiegebied van kruidnagelen. Wel bleef het door zijn strategische ligging op de route naar Celebes tot iets na het midden van de zeventiende eeuw voor Makassaarse en andere inheemse handelaren belangrijk als centrum van smokkelhandel. Boeroe viel onder het vorstelijk gezag van Ternate en in 1652 moest de sultan dan ook onder druk van de VOC de plaatselijke bevolking verplichten tot uitroeiing van alle nagelbomen op het eiland. De daarop volgende grote opstand werd in 1656 definitief bedwongen door Arnold de Vlaming van Outshoorn, waarna in het jaar daarop in Kajeli aan de oostkust een versterking werd opgericht. Deze post, later Oostburg geheten, is op deze kaart van de Bataviase kaartenmaker Matthijs de Haas uit 1739 niet meer onder die naam aangegeven. Het fortje werd in 1689 bij een ontploffing van het buskruitmagazijn volledig vernield, waarna de post in een andere vorm werd herbouwd en de nieuwe naam Defensie kreeg. Ook deze vindt men echter vrijwel niet op de kaarten uit de compagniestijd; gewoonlijk wordt alleen de inheemse naam vermeld, in dit geval als 'Caijelij'. Boeroe leverde later veel brand- en timmerhout aan de andere VOC-vestigingen in de gouvernementen Ambon en Ternate, maar de binnenlanden bleven net als die van het grote buureiland Ceram goeddeels onbekend aan de Nederlanders. De anonieme kaart op blad 325 onder, eveneens uit het begin van de achttiende eeuw, is daarvan een illustratie. Ze toont een verondersteld groot meer met een doorsnede van zo'n 20 kilometer in het gebergte van Boero, dat ook voorkomt op de overzichtskaart van Ceram en de Ambonse Eilanden door Rumphius op blad 271 boven en daar zelfs alle rivieren van Boeroe voedt. In werkelijkheid gaat het waarschijnlijk om het moerassige gebied in de riviervlakte landinwaarts van Kajeli, dat in de regentijd het aanzien van een ondiep meer kon krijgen. Over de maker en de aanleiding tot de vervaardiging van de kaart is helaas niets bekend.

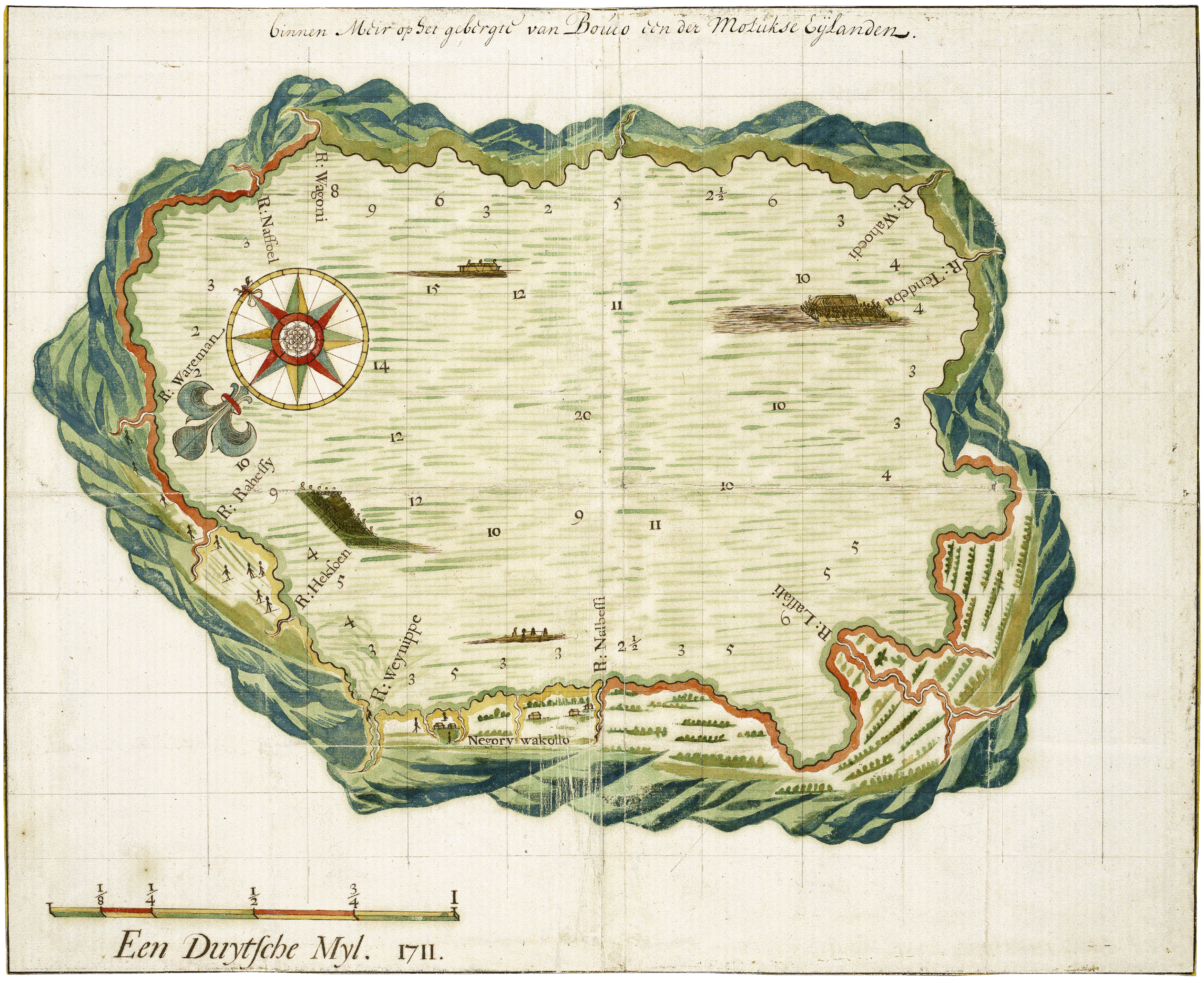
binnen Meir op het gebergte van Bouro een der Moluikse Eylanden
R: Wagoni
R: Naffoel
R: Wahoedi
R: Tendeba
R: Wayeman
R: Rabeffy
R: Hekken
R: Weynippe
R: Nalbeffi
R: Laffoti
Negory wakollo
1/8
1/4
1/2
3/4
1
Een Duytsche Myl. 1711.

(vervolg op pag. 326 / continued on p. 326)

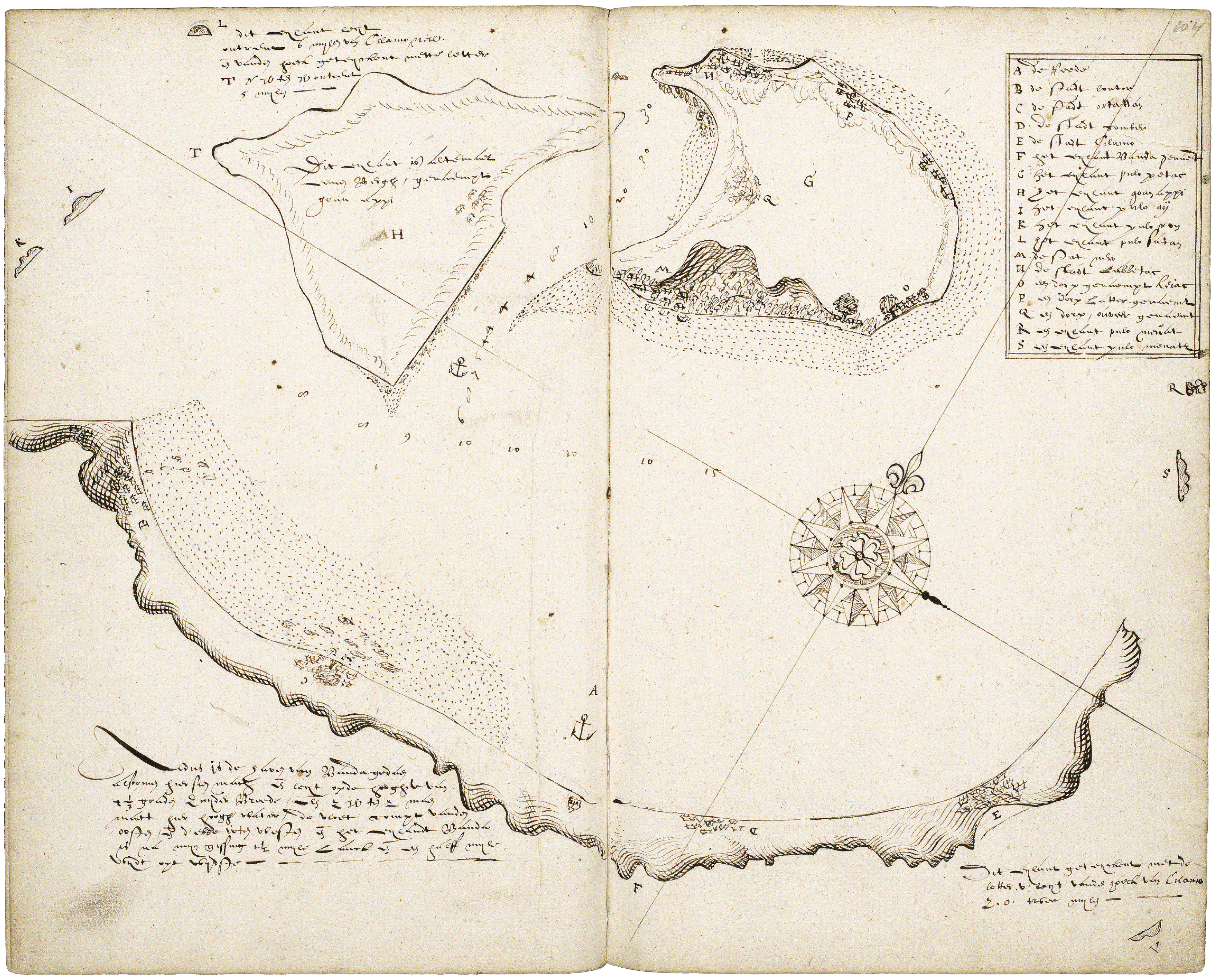

(vervolg van pag. 325 / continued from p. 325)

Buru (Boeroe). The westernmost of the large islands of the Government of Ambon, Buru, did not assume any direct importance for the Company as a region for clove production. But due to its strategic location on the route to Celebes it did remain important as a centre of smuggling for Makasssarese and other indigenous traders until after the middle of the seventeenth century. Buru came under the royal authority of Ternate, and so in 1652 the Sultan had to oblige the local population to uproot all their clove trees on the island under pressure from the VOC. In 1656 the ensuing great rebellion was finally suppressed by Arnold de Vlaming van Outshoorn, following which in the next year a fortification was set up on the east coast at Kayeli. This post, later called *Oostburg*, is no longer shown with that name on this map by the Batavian map-maker Matthijs de Haas from 1739. In 1689 the little fort was completely destroyed by an explosion of the powder magazine, after which it was rebuilt in a different form and was given the new name *Defensie*. However, this too is almost never to be found on maps from the time of the Company; usually only the indigenous name is mentioned, in this case spelt *Caijelij* (Kayeli). Later Buru supplied much firewood and timber to the other VOC establishments in the Governments of Ambon and Ternate, but the interior, just as that of the large neighbouring island of Ceram, remained practically unknown to the Dutch. The anonymous map on sheet 325 below, also from the beginning of the eighteenth century, is an illustration of this. It shows a supposed large lake with a width of about 20 kilometres in the mountains of *Buro*, which also occurs on the overview map of Ceram and the Ambon Islands by Rumphius on sheet 271 above, and there even feeds all the rivers of Buru. In fact we are probably looking at a marshy area in the river flats inland from Kayeli, which in the rainy season could look like a shallow lake. Unfortunately nothing is known about the maker or the reason for making the map.

blad 325 onder / sheet 325 below:

Nationaal Archief, 4.VELH 619.34.

[Anoniem], 1711 :
[Anonymous], 1711 :

Binnen Meir op het gebergte van Bouro een der Molukse Eijlanden.

Lake in the mountains of Boeroe one of the Molucca Islands.

Schaalstok van Een Duytsche Myl = [ca. 1 : 50.700].
Scale-bar of *Een Duytsche Myl* = [approximately 1 : 50,700].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 36 x 44 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 36 x 44 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is below left.

Banda. Het gouvernement Banda, met als voornaamste eilanden Banda Neira of Klein-Banda, Lontor of Groot-Banda, het vulkaaneiland Goenoeng Api, Poelau Ai, Poelau Roen en Poelau Rozengain, was in de vroegkoloniale tijd het enige productiegebied ter wereld van nootmuskaat en foelie. De kleine omvang van de Banda-archipel en de geringe macht van de inheemse en Europese concurrenten ter plaatse maakten het voor de Compagnie relatief gemakkelijk hier al in een vroeg stadium de productie en verkoop van deze gewilde specerijen onder vrijwel volledige controle te krijgen. Zoals uitvoerig beschreven in de inleiding, werd dit monopolie in 1621 bereikt door de beruchte expeditie tegen de Bandanezen onder gouverneur-generaal Jan Pietersz Coen, waarbij Lontor en Roen zo goed als ontvolkt werden en vervolgens met de andere eilanden ingedeeld in particuliere muskaatnootplantages of perken. De eigenaars, de zogenoemde perkeniers, werden verplicht tegen vastgestelde prijzen uitsluitend aan de Compagnie te leveren. Met enkele latere aanpassingen bleef dit systeem nadien tot de opheffing van het gouvernementsmonopolie op de verkoop van nootmuskaat in 1864 bestaan. Banda Neira, waar in 1609 het eerste Nederlandse fort in de eilandengroep werd gebouwd, bleef gedurende de gehele compagniestijd de zetel van het gouvernement Banda. Op de bladen hierna t/m 335 komt in kaarten, plattegronden en topografische tekeningen van Banda en onderhorige eilanden uit de VOC-periode eerst de Banda-archipel als geheel aan de orde, waarna op de bladen t/m 352 elk der eilanden apart wordt behandeld. Afsluitend geven de bladen 353 t/m 358 een overzicht van het beschikbare kaart- en beeldmateriaal met betrekking tot de perifere delen van het gouvernement Banda, met onder meer de Kai- en Aroe-eilanden en de Tanimbar-eilanden.

Banda. In the early colonial period the Government of Banda, with as main islands Banda Neira or Little Banda, Lontor or Greater Banda, the volcanic island of Gunung Api, Pulau Ai, Pulau Run and Pulau Rozengain, was the only area in the world producing nutmeg and mace. The small extent of the Banda Archipelago and the slight power of the indigenous and European competitors there made it relatively easy for the Company to exercise almost complete control over the production and sale of these much sought-after spices at an early stage. As described at length in the introduction, the monopoly was achieved in 1621 by means of the infamous expedition against the Bandanese under Governor-General Jan Pietersz Coen, whereby Lontor and Run were as good as depopulated and then, with the other islands, divided up into private nutmeg plantations or *perken*. The owners, the so-called *perkeniers*, were obliged to deliver exclusively to the Company for fixed prices. With a few later adjustments this system then continued to exist up to the abolition of the government monopoly on the sale of nutmeg in 1864. Banda Neira, where the first Dutch fort in the island group was built in 1609, remained the seat of the Government of Banda for the whole Company period. The following sheets up to 335 deal with maps, ground-plans and topographical drawings of the Banda Archipelago as a whole from the VOC period, after which the sheets up to 352 treat each of the islands separately. Finally sheets 353 to 356 give a survey of the available maps and images relating to the peripheral parts of the government of Banda, including the Kai and Aru Islands and the Tanimbar Islands.

blad 326 boven / sheet 326 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 103V-104R.

[Joris Joostensz Laerle, 1602] :

Aldus is de haven van Banda gedaen [...].

Thus was done the harbour of Banda [...].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31,5 39,5 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 39.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verklaringen: [linksonder] vervolg van de titel :
Explanations: [lower left] continuation of the title :

Alsover hier sien mach ende leyt op de hooghte van / $4^{1}/_{3}$ graden zuyder breedte ende z.w, ten z. maer / maeckt hier hoog water, de vloet compt vanden / oosten, ende d'ebbe wten westen ende het eylandt Banda / is na myn gissing $1^{1}/_{2}$ myle lanck ende een halff myle / wydt opt wydste.

[linksboven] een beschrijving :
[upper left] a description :

Dit eylant leyt ontrent 6 mylan van Cilamo n.w. ende vanden hoeck geteyckent mette letter T n.w. ten w. ontrent 5 mylen.
Dit eylant is altemael eenen bergh genaempt Gonu Appi.

[rechtsboven] een legenda bij de letters A t/m S :
[upper right] a key to the letters A to S :

A. De reede.
B. De stadt Lontor.
C. De stadt Ortattan.
D. De stadt Comber.
E. De stadt Cilamo.
F. Het eylant Bandan genae[m]t.
G. Het eylant Pulo Petac.
H. Het eylant Goanappi.
I. Het eylant Pulo Aij.
K. Het eylant Pulo Ron.
L. Het eylant Pulo Sutan.

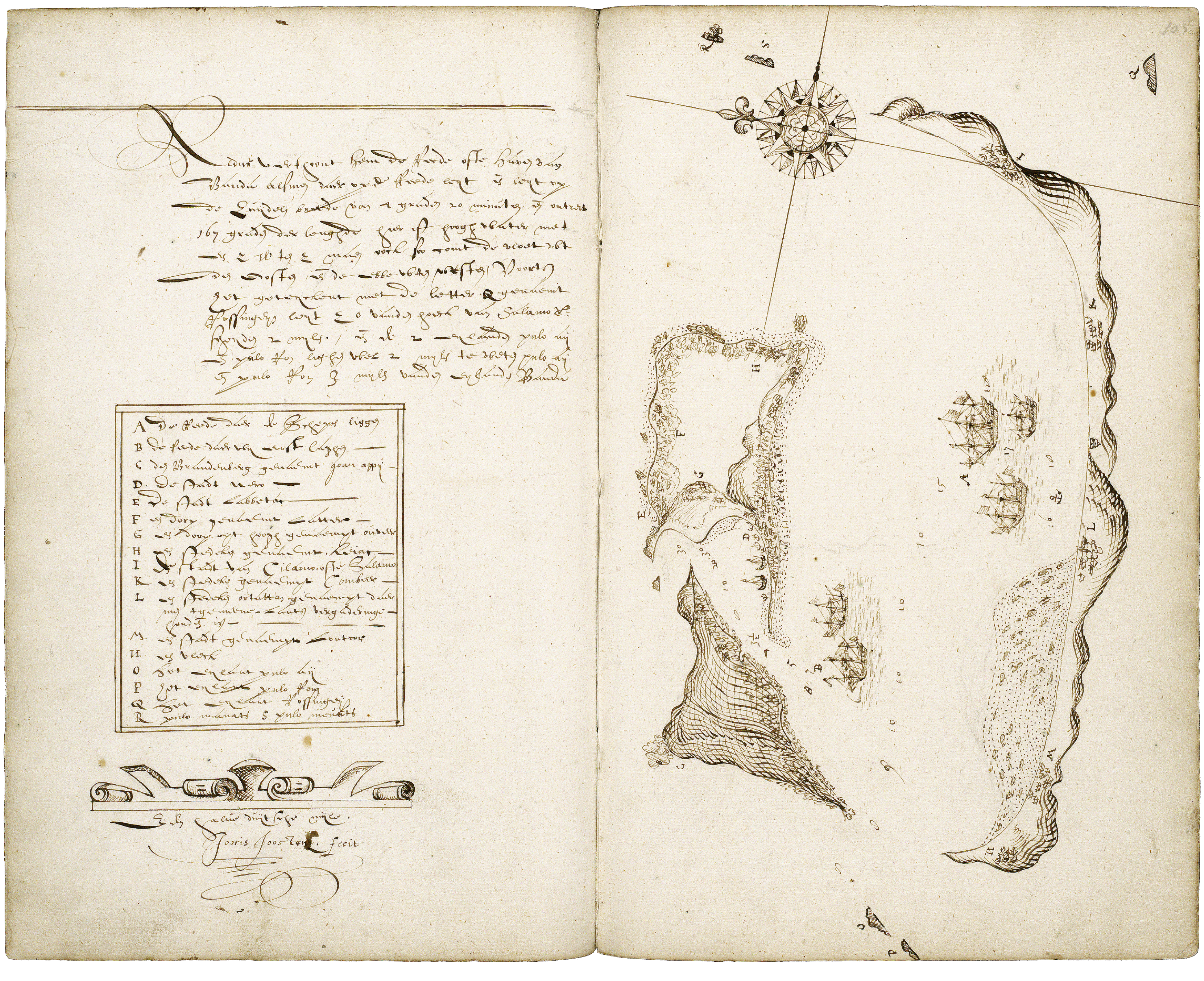

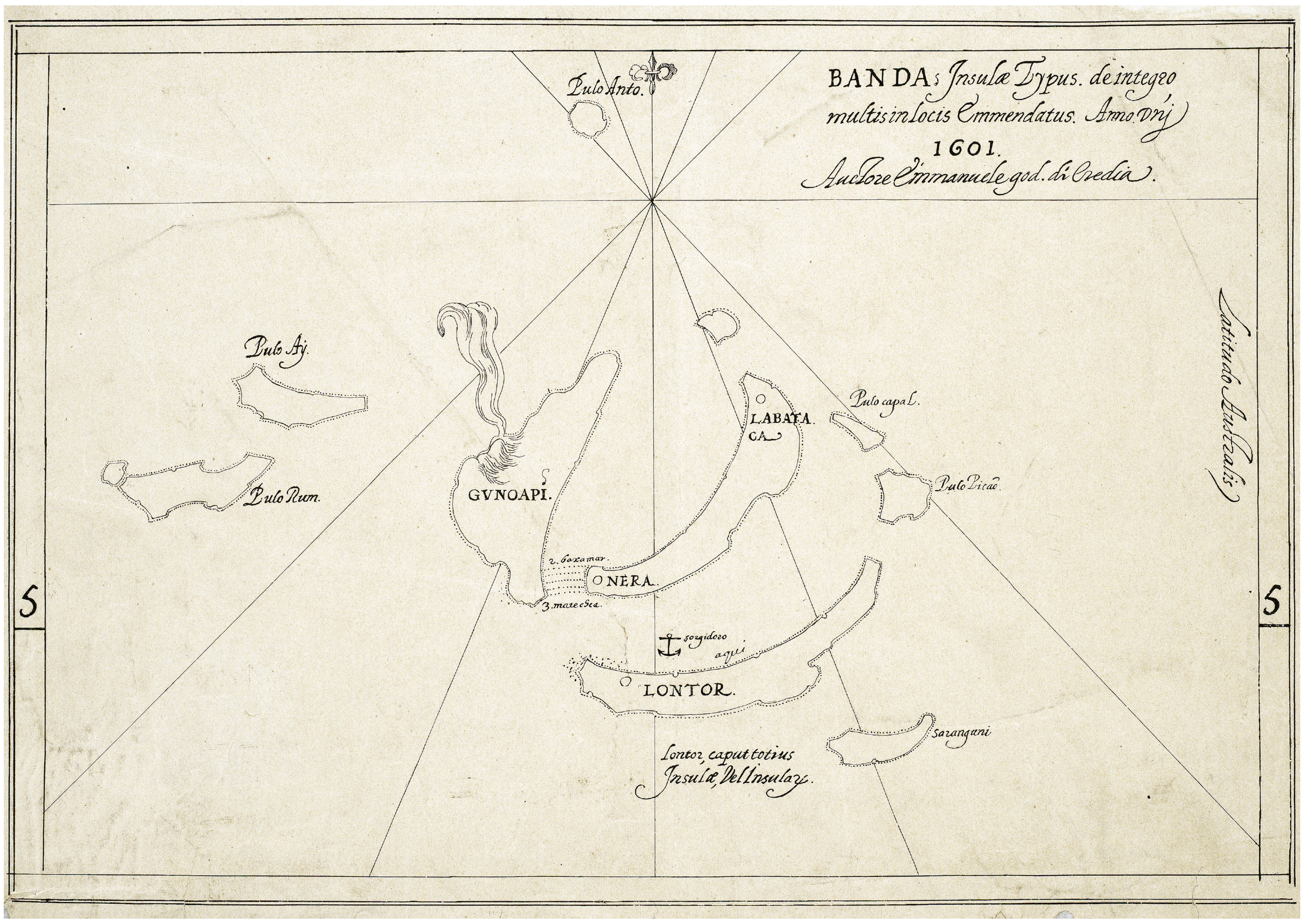
BANDA; Insulæ Typus. de integro multis in locis Emmendatus. Anno Dnj 1601. Auctore Emmanuele god. di Eredia.
Pulo Anto.
Pulo Aij.
Pulo Rum.
GUNOAPI
LABATACA
Pulo capal.
Pulo Pisãe.
NERA
LONTOR
Sarangani
Lontor caput totius Insulæ, Del Insulay.
Latitudo Australis
5
5

M. De stat Nero.
N. De stadt Labbetac.
O. Een dorp genaempt Leiac.
P. Een dorp Latter genaemt.
Q. Een dorp Oubeer genaemt.
R. Een eylant Pulo Mertat.
S. Een eylant Pulo Menath.

[rechtsonder] een beschrijving :
[lower right] a description :

Dit eylant geteykent met de letter v leyt vande hoeck van Cilanne z.o. twee mylen.

blad 326 onder / sheet 326 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 105V-105AR.

Joris Joostensz fecit, [1602] :

Aldus verthoont hem de steede ofte haven van Banda alsmen daer op de reede leyt [...].

Thus appears the town or harbour of Banda when lying in the roads [...].

Schaalstok van Ene halve duijtsche mijle = [ca. 1 : 33.100]
Scale-bar of *Ene halve duijtsche mijle* = [approximately 1 : 33,100].

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 39,5 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 39.5 cm.

Oriëntatie: het noorden links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper left] continuation of the title :

Op / de zuyder breedte van 4 graden 20 minuten ende onttrent / 167 graden der lenghde. Hier ist hooch water met / een z.w. ten z. maer oock soo comt de vloet wt / den oosten ende de ebbe wwten westen. Voorts / het geteycketn met de letter Q genaemt / Rossingeyn leyt z.o. vanden hoeck van Sulamo & / verscheyden 2 mylen, en de 2 eylanden Pulo Aij / ende Polo Ron 3 mylen vanden eylanden Banda.

[links] een legenda bij de letters A t/m R :
[left] a key to the letters A to R :

A. De reed daer de schepen liggen.
B. De reede daer wy eerst laghen.
C. De brandenberg genaemt Goan Appij.
D. De stadt Nero.
E. De stadt Labbetac.
F. Een dorp genaemt Catter.
G. Een dorp egt hoogh genaemt Oubeer.
H. Een stedeken genaemt Leiac.
I. De stadt van Cilamo ofte Salamo.
K. Een stedeken genaemt Combeer.
L. Een stedeken Ortattas genaempt daer men tgemene lants vergaderinge conden in.
M. Een stadt genaempt Lontoot.
N. Een vleck.
O. Het eylant Pulo Aij.
P. Het eylant Pulo Ron.
Q. Het eylant Rossingeijn.
R. Pulo Pulo Manats 5 Pulo Menats.

De beide kaarten op blad 326 zijn weer afkomstig uit het journaal van de *Gelderland*, een der schepen die in 1601-1603 deel uitmaakte van de 'Vijfde Schipvaert' onder Wolfert Harmensz.

Both the maps on sheet 326 again originate from the log of the *Gelderland*, one of the ships that comprised the Fifth Fleet in 1601-1603 under Wolfert Harmensz.

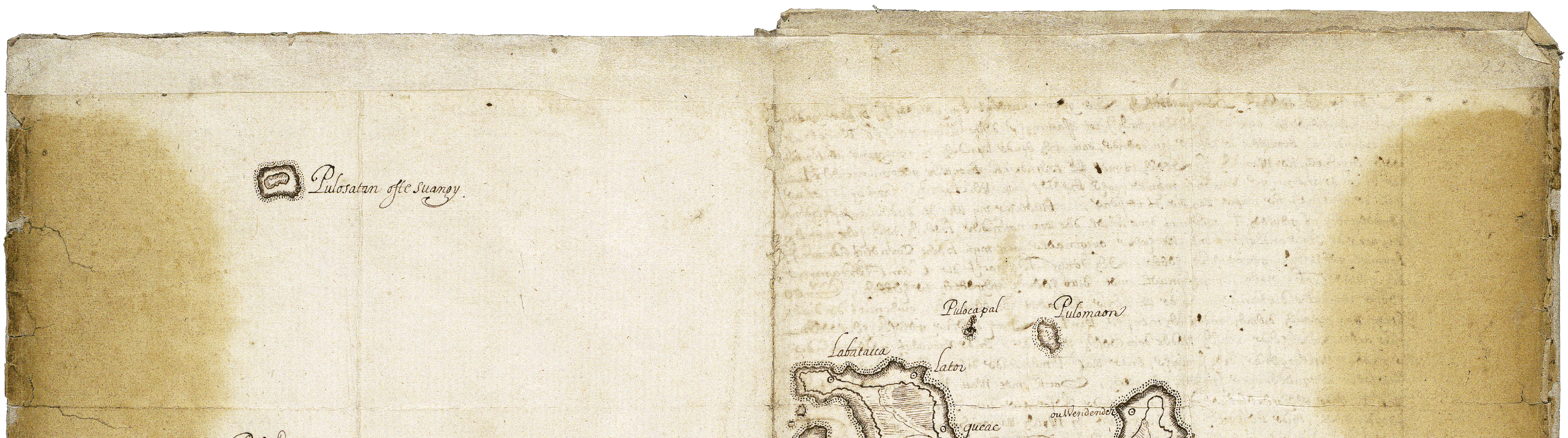
Pulosatan ofte Suangy
Pulo Way
ditsa
camponlimor
Leytsa
Pulo Ron
Campon Abat
Gunaps
een brandende berch
Labataca
Lator
Pulocapal
Pulomaon
Nera
calamo
Weyer
Lontor
portugise Reede
combor
madianga
Seckou
Samman
Aenden Zeeoeuer
Aende Zeecant
N°. 1
N°. 2
duersin te Lande
duerste Lande Waerts Inne
Rossingin
100

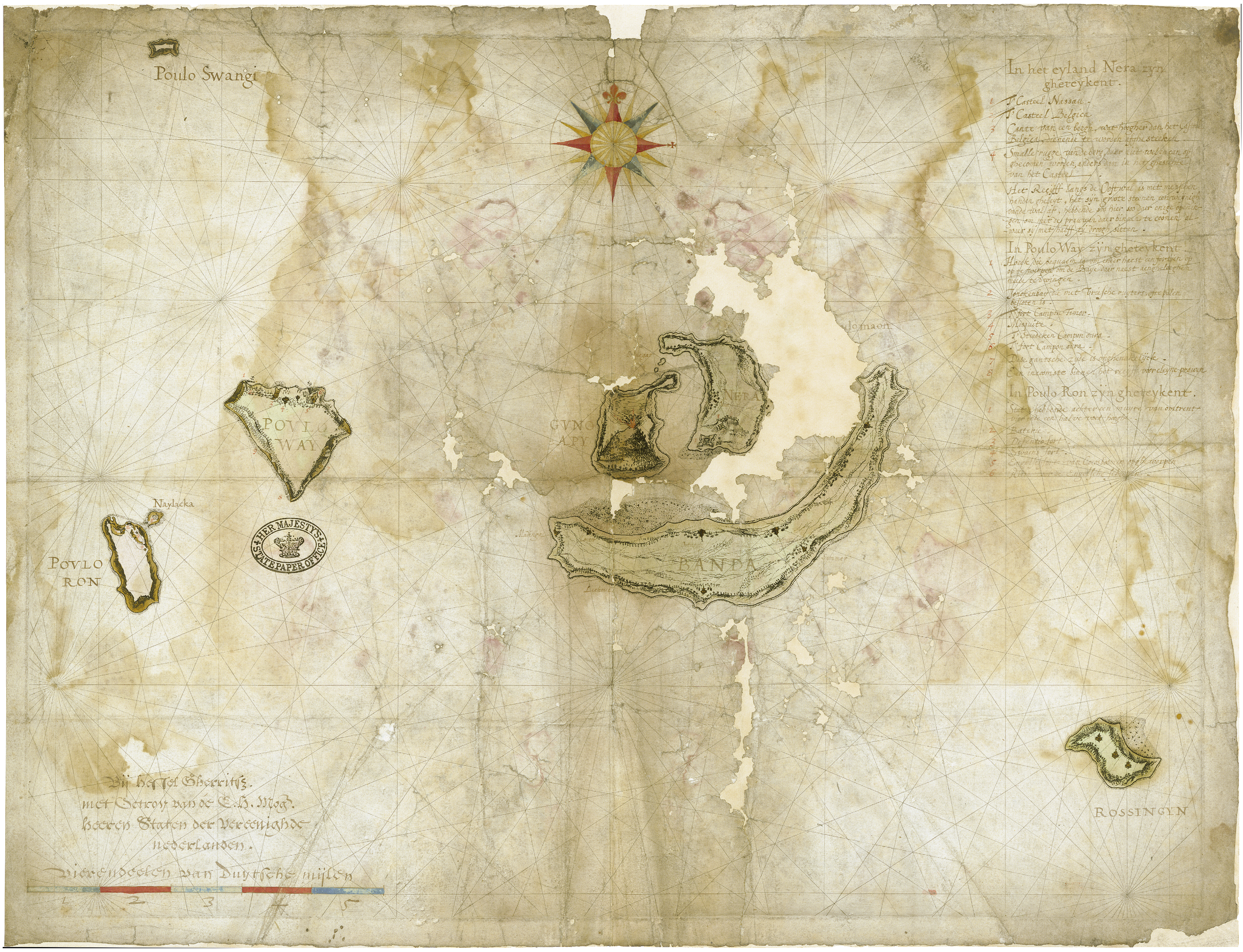
Poulo Swangi
In het eyland Nera zyn gheteykent.
In Poulo Way zyn gheteykent
In Poulo Ron zyn gheteykent.
POVLO WAY
GVNO APY
NERA
BANDA
Naylacka
POVLO RON
HER MAJESTY'S STATE PAPER OFFICE
ROSSINGYN
Bij Hessel Gherritsz. met Octroy van de E.H. Mogh. heeren Staten der Vereenighde nederlanden.
vierendeelen van Duytsche mijlen
1
2
3
4
5

blad 327 boven / sheet 327 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 245.

Auctore Emmanuele god.di Eredia / Anno dnj 1601 :

Banda Insulae Typus. de integro / multis in locis Emmendatus.

[Een kaart van] De Banda-eilanden / op vele plaatsen Verbeterd.

[A map of] The Banda Islands / Improved in many places.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 32 x 49 cm.
1 map : ms on paper, 32 x 49 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Dit overzicht van de Banda-archipel is een Nederlandse kopie van een kaart aangetroffen aan boord van een Portugees schip dat in 1602 door Jacob van Heemskerck werd veroverd. Het origineel, in 1601 getekend door de Portugese kaartenmaker Emmanuel di Eredia, bevindt zich eveneens in het Nationaal Archief, onder Archief Staten-Generaal 12551.21.

This survey of the Banda Archipelago is a Dutch copy of a map found on board a Portuguese ship that was captured in 1602 by Jacob van Heemskerck. The original, which was drawn by the Portuguese map-maker Emmanuel di Eredia, is also preserved in the Netherlands National Archives, Archief Staten-Generaal 12551.21.

blad 327 onder / sheet 327 below:

Nationaal Archief, 1.04.021056 fols. 224V-225R.

[Hendrick Brouwer, 1612] :

[Kaart van de Banda-eilanden].

[Chart of the Banda Islands].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 33 x 43 cm.
1 map : ms on paper, 33 x 43 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Na enkele jaren op Banda Neira een huis te hebben gehuurd dat als provisorische loge diende, werd door de Compagnie in 1609 onder leiding van admiraal Pieter Willemsz Verhoeff op de fundamenten van een oudere Portugese versterking op de zuidpunt van het eiland het eerste Nederlandse fort in de eilandengroep opgericht, Kasteel Nassau. Hendrick Brouwer, de latere gouverneur-generaal (1632-1636), bracht in 1612 advies uit over de mogelijkheden om ook op Lontor een versterking te bouwen. Zijn keuze voor een locatie gaf hij aan op deze kaart bij de omgekeerde letter A. Tevens ontwierp hij twee varianten voor de grondvorm van het fortje en voegde eraan toe dat het stevig in kalk en steen moest worden gebouwd, omdat het ‘anders maer een molmhoop soude weese’. Brouwers voorstel werd uiteindelijk niet gevolgd; pas veel later, in 1624, zou iets verder naar het westen het fort Hollandia worden aangelegd.

After having for several years rented a house on Banda Neira that served as a temporary lodge, in 1609 under Admiral Pieter Willemsz Verhoeff the Company set up the first Dutch fort in this island group, Nassau Castle, on the foundations of an old Portuguese fortification on the southern tip of the island. In 1612 Hendrick Brouwer, the later Governor-General (1632-1636), issued an opinion on the possibilities of also building a fort on Lontor. On this map he indicated his choice for a location with the upside down letter A. At the same time he designed two variants for the basic shape of the fort and added that it should be built in plaster and stone, because it ‘otherwise would be just a heap of mould’. In the end Brouwer’s proposal was not followed; only much later, in 1624, would the fort *Hollandia* be erected a little further to the west.

blad / sheet 328:

Public Records Office / The National Archives, MPF 1/188.

Bij Hessel Gherritsz. / met Octroy van de E. H. Mogh. / heeren Staten der Vereenighde / nederlanden, [ca. 1617] :
By Hessel Gherritsz / by Charter of the Lofty / Members of the States-General of the United / netherlands, [c. 1617] :

[Kaart van de Banda-eilanden].

[Chart of the Banda Islands].

Schaalstok van 5 vierendeelen van Duytsche mijlen = [ca. 1 : 61.300].
Scale-bar of *5 vierendeelen van Duytsche mijlen* = [approximately 1 : 61,300].

1 kaart : ms op papier, 41 x 52,5 cm.
1 map : ms on paper, 41 x 52.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [rechtsboven] een beschrijving :
Explanations: [upper right] a description :

In het eyland Nera zyn gheteykent.
1. T’Casteel Nassau.
2. T’Casteel Belgica.
3. Cante van een bergh, wat hoogher dan het Casteel Belgica, dienende te worden afghesteeken.
4. Smalle rugge vande berg, daer niet wel en can op ghecomen worden, anders dan in het ghesichte van het Casteel.

Het Reçijff langs de Costwal is met menschen handen gheleijt, het sijn grote steenen een weijnigh vande wal af, hebbende soo hier soo daer enige openingen om met de prauwen daer binnen te coomen alwaer sij met halff tij droogh sitten.

In Poulo Way zijn gheteykent.
1. Hoeck die bequaem is om inder haest een fortjen op op te werpen om de Baye daer naest aengeleeghen mede te dwingen.
2. Jonkenbay die met Vriesche ruyters, ofte palen besloten is.
3. T’Fort Campon Timor.
4. Mesquite.
5. T’Stedeken Campon oura.
6. T’Fort Campon oura.
7. Dese gantsche zyde is onghenakelijck.
8. Een incoomste binnen het recijff voor cleyne prawen.

In Poulo Ron zijn gheteykent.
1. Stat hebbende achter een muyre van omtrent vier ende een halve voet hooghe.
2. Baterie.
3. Defentio fort.
4. Swaens fort.
5. Engelsch fort van Cocosbomen opgheworpen.
6. Reede voor de Engelsche Scheepen.

Hessel Gerritsz geeft in deze kaart de kennis van de Banda-eilanden van omstreeks 1617 weer, het jaar van zijn aanstelling in Amsterdam als eerste officiële kaartenmaker van de VOC. Op Neira zijn ingetekend het in 1609 begonnen Kasteel Nassau en erboven het fort Belgica, dat in zijn eerste vorm uit 1611 dateerde. Op Ai ontbreekt nog het fort Revengie, waarvan de bouw in 1616 was begonnen.

On this map Hessel Gerritsz shows the Banda Islands as they were known about 1617, the year of his appointment in Amsterdam as first official map-maker to the VOC. On Neira he has drawn *Kasteel Nassau* begun in 1609 and above it the fort *Belgica*, which in its first form dated from 1611. On Ai the fort *Revengie*, the building of which was begun in 1616, is missing.

blad 329 boven / sheet 329 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1355.

[Anoniem, ca. 1623] :
[Anonymous, c. 1623] :

[Kaart van de Banda-eilanden].

[Chart of the Banda Islands].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 47 x 67,5 cm.
1 map : ms on paper, 47 x 67.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verso: aff teeckening van de eijlanden Banda / 664 a.

Deze enigszins schetsmatige anonieme kaart werd samen met die van het eiland Roen op blad 350 boven en van de redoute op Rozengain op blad 352 onder in 1623 vervaardigd en naar de bewindhebbers in de Republiek verzonden. De nieuwe landindeling in perken, waarvan de uitvoering toen juist was begonnen, komt in deze kaarten nog niet voor.

This somewhat sketchy anonymous map, together with the one of the island of Run on sheet 350 above and of the redoubt on Rozengain on sheet 352 below, was made in 1623 and sent to the directors in the Republic. The new division of the land into plantations, the implementation of which had just begun, does not yet occur in these maps.

blad 329 onder / sheet 329 below:

Badische Landesbibliothek, K478 fol. 34.

[Anoniem, ca. 1633] :
[Anonymous, c. 1633] :

[Kaart van de Banda-eilanden].

[Chart of the Banda Islands].

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, 34 x 63 cm.
1 map : ms on paper, 34 x 63 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

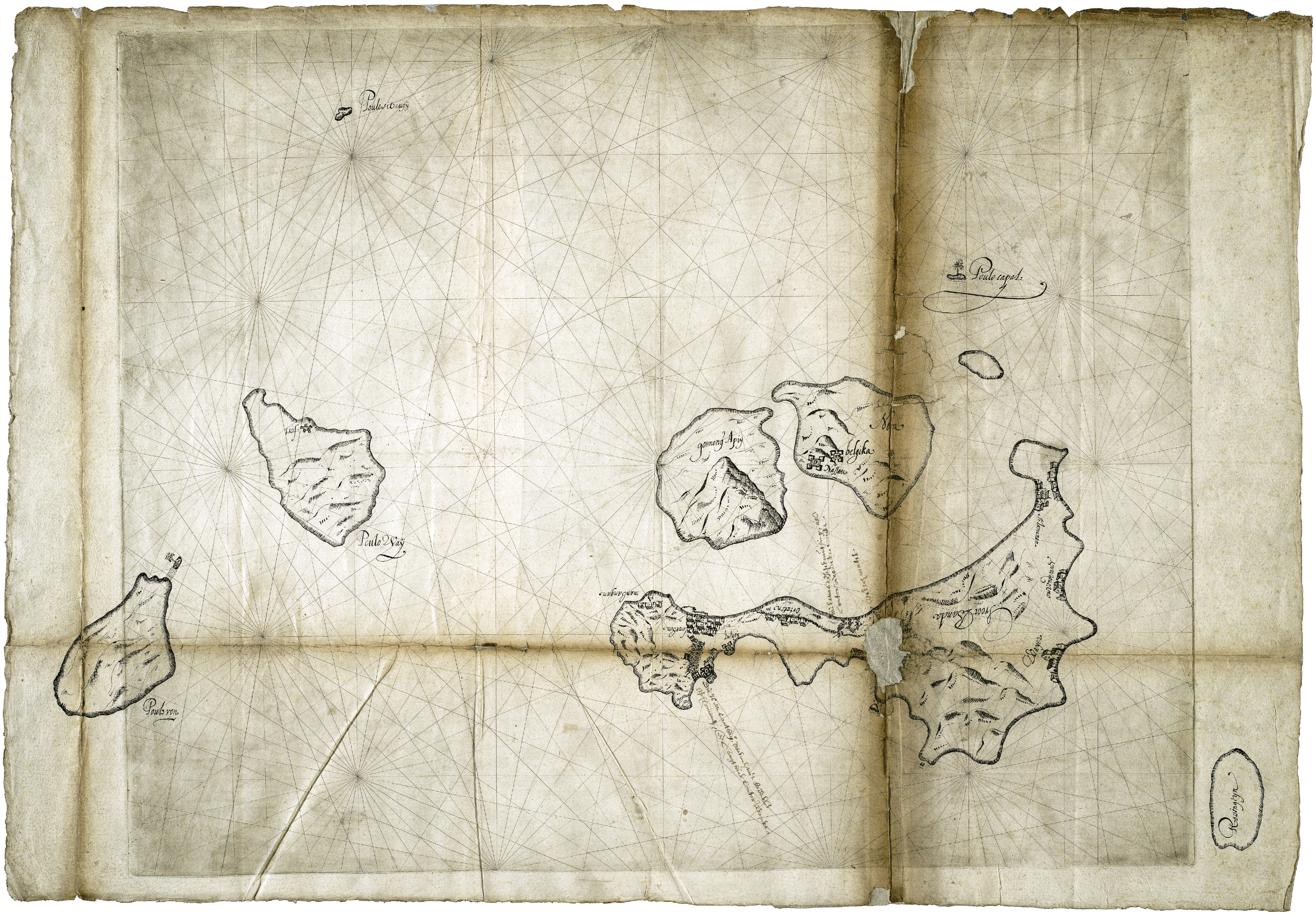

Verklaringen: [links] een legenda bij de letters A t/m K, A t/m E [rechts] A t/m G :
Explanations: [left] a key tot the letters A to K, A to E [right] A to G :

Aenwysinge der letteren op P. Ron
A. Cana Canano.
B. Soubas Souba Anban.
C. Coubon Setan.
D. Condo Boulan.
E. Banoro.
F. Laccon.
G Savoor.
H. Een kuyl int' rif daer't met laegh water 18 vademen diep is.
I. Het Eylantjen Neylacca.
K De logie.

Aenwysinge der letteren op P. Ay
A. Huuberts hoeck.
B. Baton.
C. De Boers hoeck.
D. Russan.
E. Parigo.

Aenwysinge der letteren [op P. Rossingain].
A. De logie.
B. De balck hoeck.
C. De Spaense deeken.
D. De S.W. hoeck.
E. Mattabocke.
F. Uytra.
G. Een Eylantjen.

Deze overzichtskaart van de Banda-archipel uit ca. 1633, weer afkomstig uit de verzameling van Artus Gijsels, zou op grond van de datering, stijl en uitvoering wellicht toegeschreven kunnen worden aan Gerrit Hesselsz. Ook hier wordt nog geen aanduiding gegeven van de perkenindeling op de eilanden.

This overview map of the Banda Archipelago from about 1633, again originating from the collection of Artus Gijsels, could probably be ascribed to Gerrit Hesselsz on the basis of the dating, style and execution. Here too there is not yet any indication of the division into plantations on the islands.

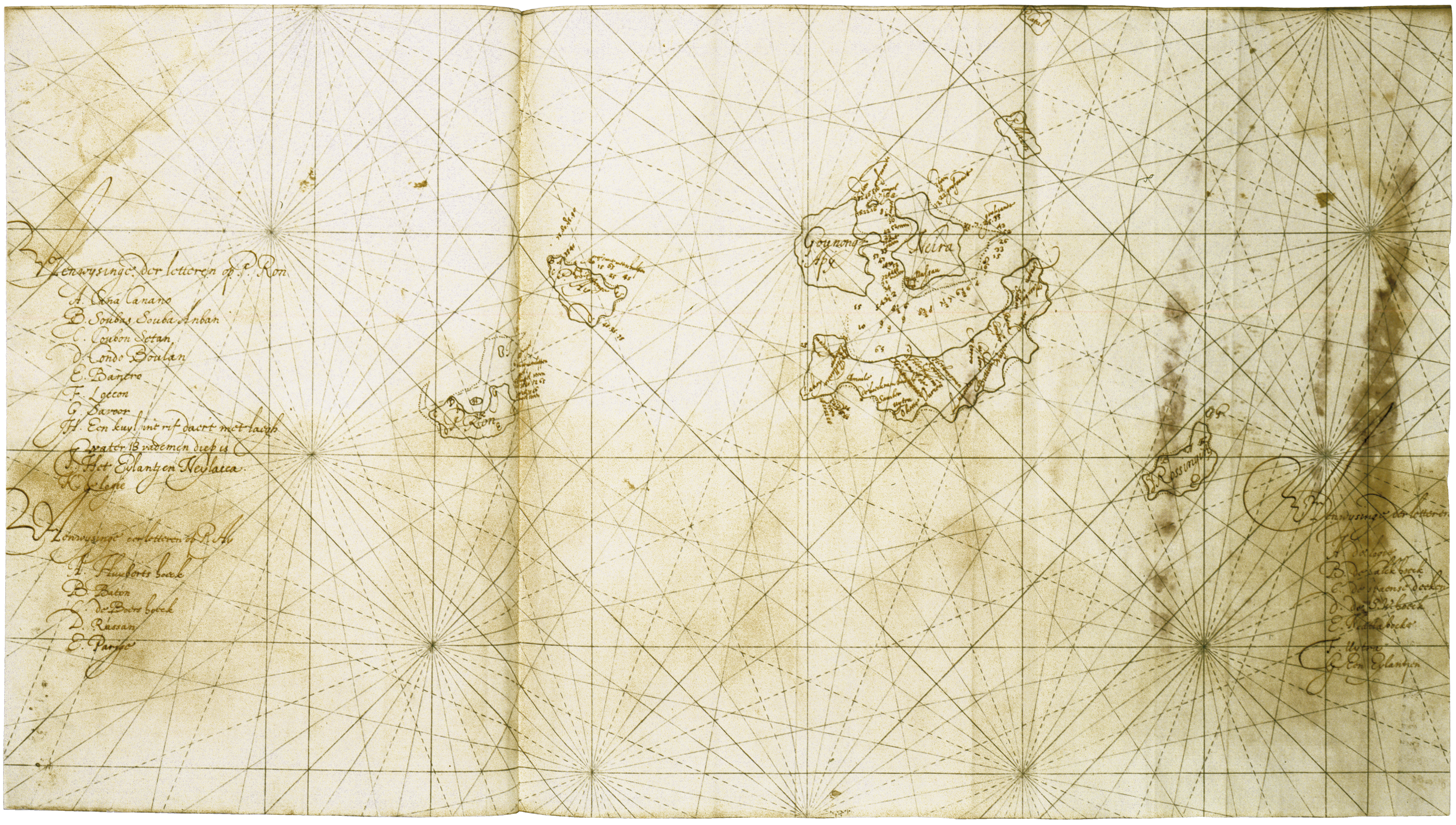

bladen 330-331 boven / sheet 330-331 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 40:18.

[Johannes Vingboons, 1667-1670] :

CAERTE, OFTE EEN AFTEIJCKENINGE VAN DE PRINCIPALE / EIJLANDEN VAN BANDA, MET DE AENWIJSINGE VAN ALLE DE CASTEEELEN / REDUIJTEN, ENDE NEGERIJS, MEEST MET NOTEN MUSCKAET / BOOMEN BEPLANT, DIE VAN DE EIGENAERS BESETEN WORDEN.

CHART, OR A DEPICTION OF THE PRINCIPAL / ISLANDS OF BANDA, WITH THE INDICATION OF ALL CASTLES / REDOUBTS, AND VILLAGES, MOSTLY PLANTED WITH NUTMEG / TREES, WHICH ARE IN THE POSSESSION OF THE OWNERS.

Schaal niet aangegeven.
Scale not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 54 x 105 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 54 x 105 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [rechtsboven] een legenda bij de cijfers 1 t/m 23 :
Explanations: [upper right] a key to the numbers 1 to 23 :

No. 1. Ist Eijlandt Neijra, Alwaer tCasteel Nassau Belgica, ende de Reduijt opgelegen zijn welcke voorscheve Eijlandt Bultigh, ende Heuvelich is, daer den Voornaemsten, ende Hoogsten Bergh van genaemt is den Papen Bergh.
2. Is de Negerije van Neijra, gelegen bewesten t' Casteel Nassauw, in de Laeghte.
3. Het Sieckenhuijs Staende op de vlacke hoeck.
4. Een Groote Brandende Bergh, bij de Inwoonders genaempt Gounongapij. Dewelcke alsoo van alle Specerijen, en Vruchtdragende Boomen Wtgenomen weijnig Ontbloot is, Ende Onbewoont blijft.
5. T'Groote Eijlandt Banda genaemt.
6. Het Casteel Hollandia, gelegen aen de West zyde der binnen Cust, van 't voorsz. Banda.
7. Is de Logie van de Compagni, daer de Specerijen ontfangen worden, Staende onder 't Fort Op de Zeestrandt.
8. Een Oude Vervallen Negerije, genaemt Madianhan.
9. Zijn Verscheijde Borgers Steene gemetselde Huijsen, Staende aen de binnensijde vant Groote landt.
10. Een wooninge van de Compagnie genaemt Middelburgh, olim Calia Bocque, staende boven Opt Geberchte, dienende tot een Wachthuijs.
11. De Reduijt op Salamma, met de Negerij.
12. De Reduijt op Demer, met zijn Negerij.
13. Het Huijs, ofte Sterckte, van Waijer, met zijn Negerij.
14. Het Reduijt op de reen, met de Negerij.
15. Is het Eijlandt Poulo Aij.
16. Het Casteel Revenge, met de Negerij rontom gelegen.
17. Het Eijlandt Poulo Ron.
18. De Comp:s Logie, met weijnige Huijsen daerbij.
19. Het Eijlandt Neijlacke, gelegen ontrent een Muschet schoot van de wal, van 't gemelde Pouloron, streckende met Een Reiff ende drooghte daeraen vast, Waerop voor deesen de Engelse Comp:e een sterckte gehadt heeft.
20. Het Eijlandt Rosingeijn.
21. De Reduijt met de Negerije.
22. Een kleijn Reduijt, gelegen aen Oosthoeck, van't voorschreve Landt, een weijnich Huijskens.
23. Een kleijn Eijlandeken, dicht onder de wal gelegen.

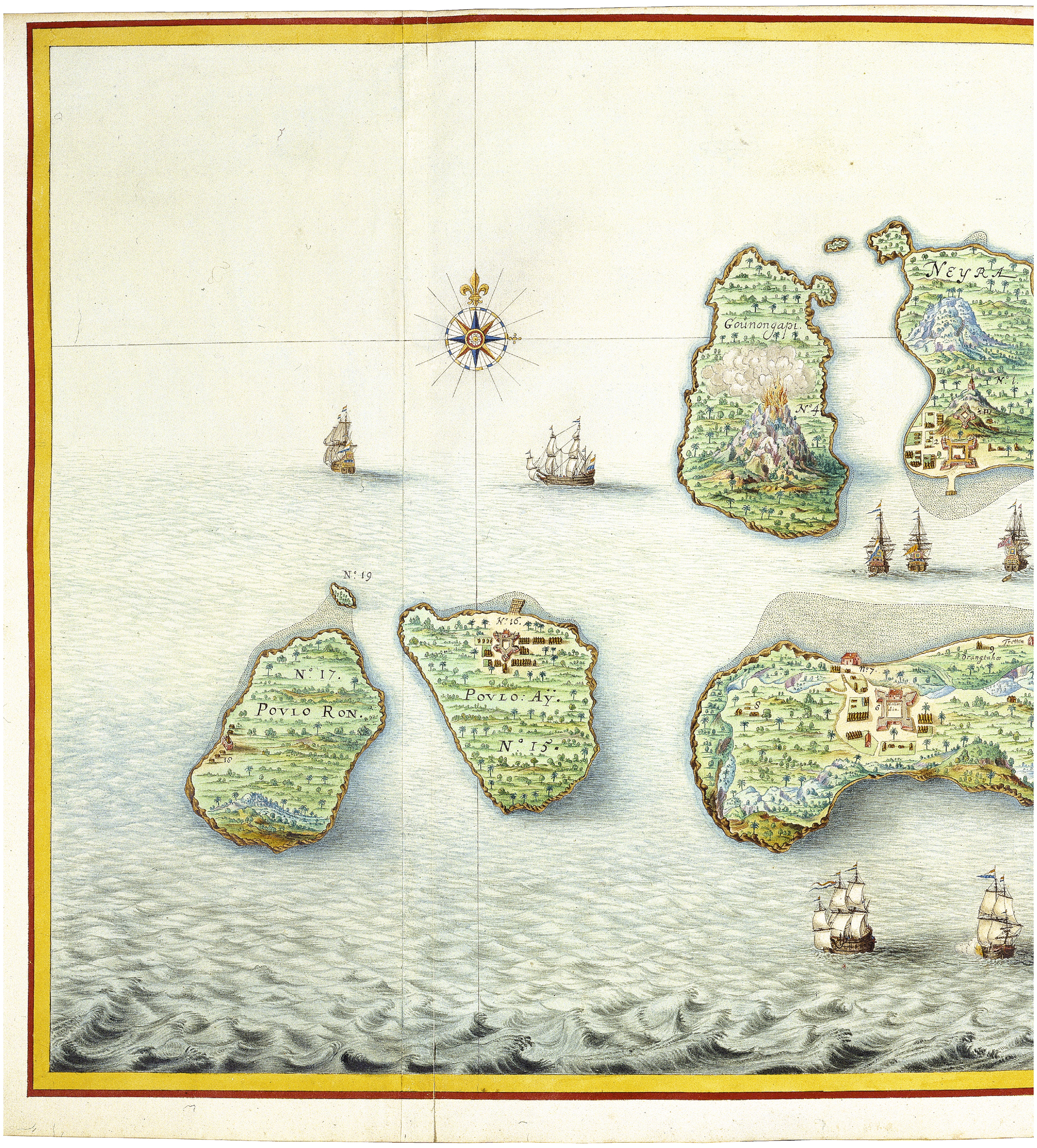
Gounongapi
Neyra
No 4
No 19
No 16
No 17.
Poulo Ron
Poulo Ay
No 15.

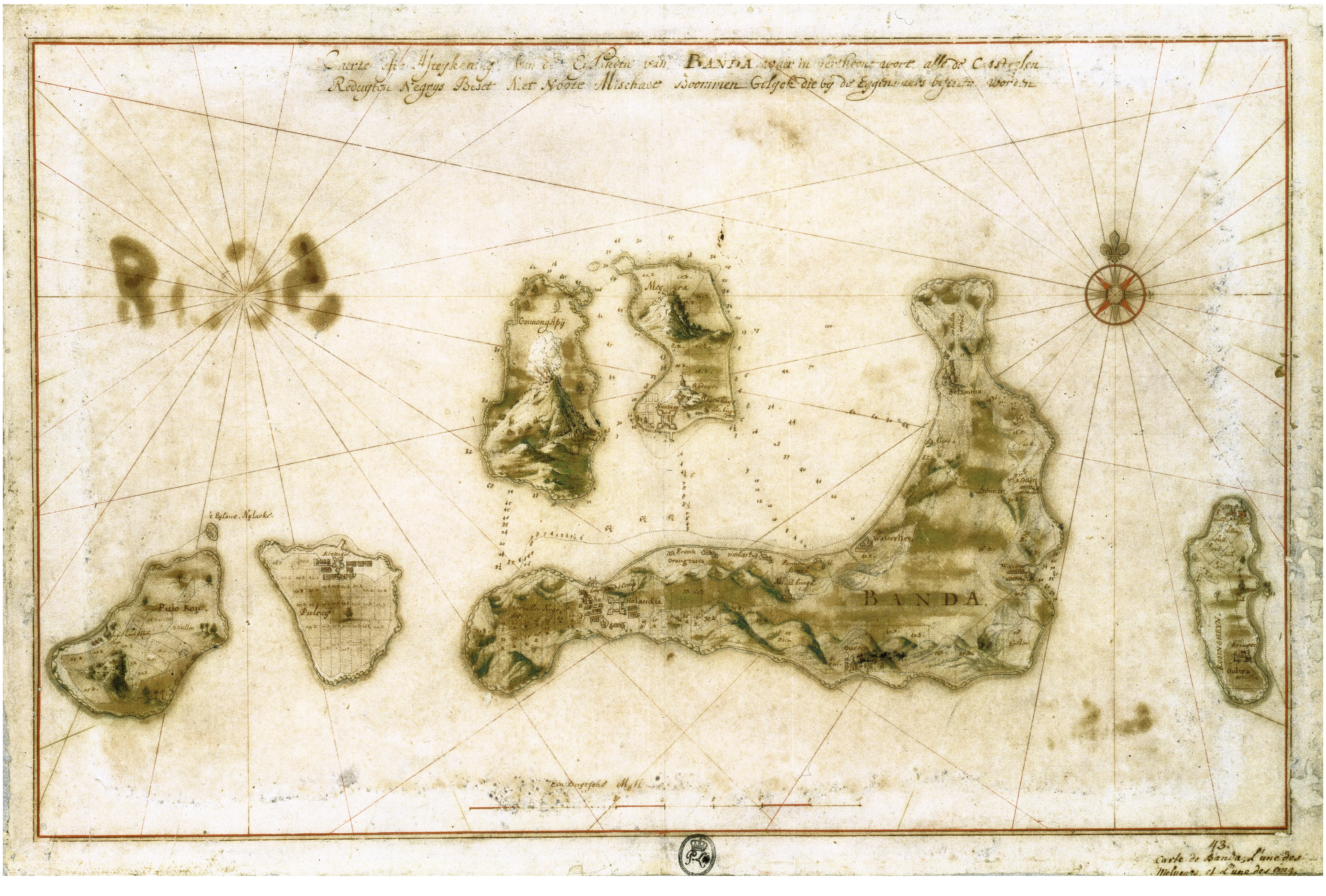
Carte ofte Afteykening van de Eylanden van BANDA waer in vertheont wort alle de Casteelen
Reduyten Negrys Beset Met Noote Mischaet Boomen Gelyck die bij de Eygenaers beseten worden
Gounongapi
BANDA
Pulo Ron
Pulo Ay
Een Duytsche Myl
43.
Carte de Banda, L'une des Moluques et L'une des cinq

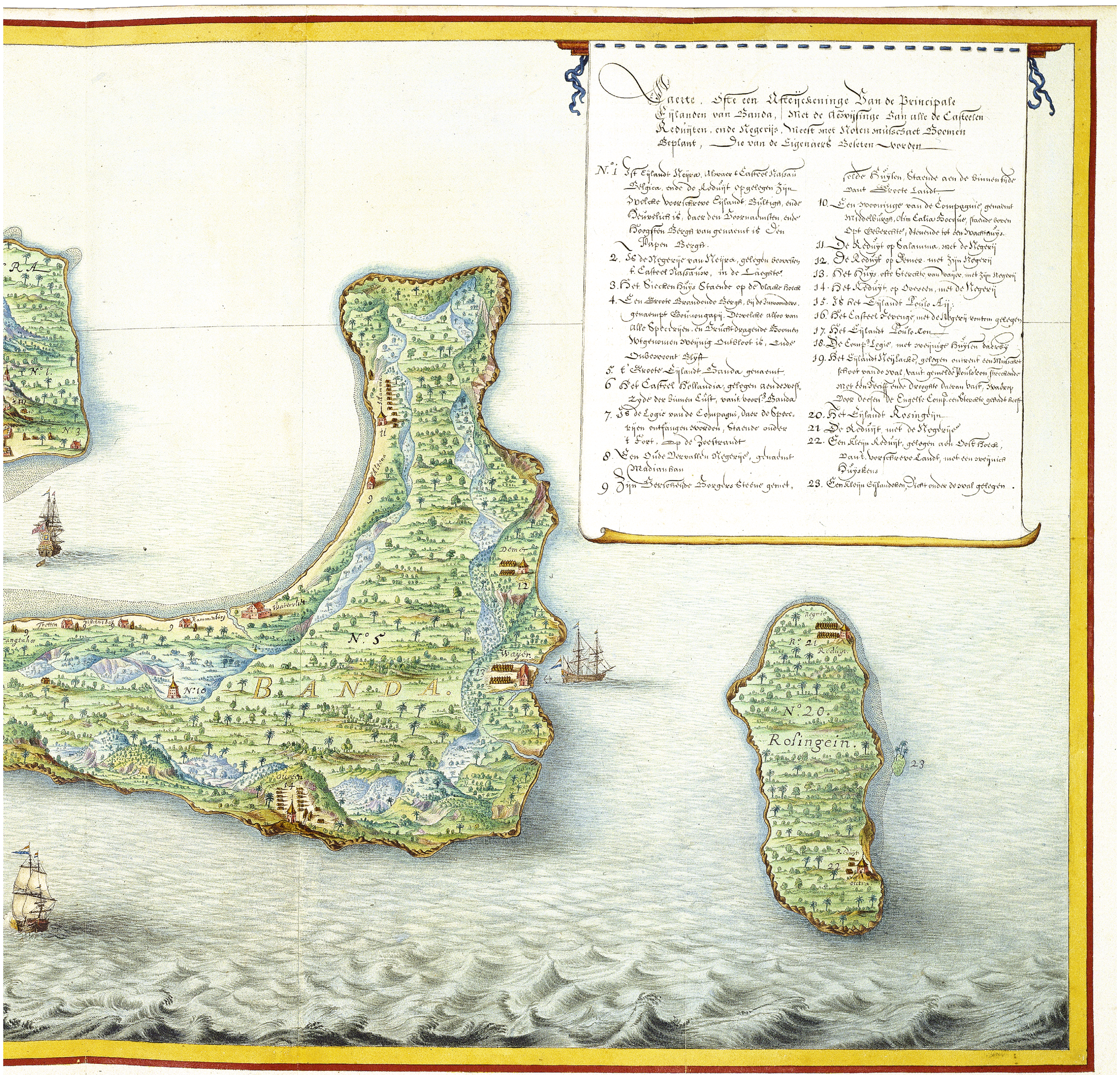
Caerte, ofte een Afteyckeninge van de Principale Eylanden van Banda, Met de Aenwijsinge van alle de Casteelen Reduijten, ende Negerijs, Meest met Noten muscaet Boomen Beplant, Die van de Eigenaers Beseten worden
N.° 1 Is 't Eylandt Neyra, Alwaer 't Casteel Nassau Belgica, ende de Reduijt opgelegen zijn welcke voorschreve Eylandt Bultigh, ende Oneffen is, daer den voornaemsten, ende Hooghsten Bergh van genaemt is Den Papen Bergh.
2. Is de Negereije van Neyra, gelegen beoosten 't Casteel Nassauw, in de Laeghte.
3. Het Siecken Huijs Staende op de Vlacke Hoeck
4. Een Groote Brandende Bergh, bij de Inwoonders genaempt Gonunongapij. Dewelcke alsoo van alle Speceryen, en Vruchtdragende Boomen uitgenomen weynig ontbloot is, Ende Onbewoont blyft
5. t' Groote Eylandt Banda genaemt.
6 Het Casteel Hollandia, gelegen aen de west Zyde der binnen Cust, van 't voors.e Banda
7. Is de Logie van de Compagni, daer de Speceryen ontfangen worden, Staende onder 't Fort, op de Zeestrandt
8. Een Oude Vervallen Negereije, genaemt Madianban
9 Zijn verscheijde Borgers Steene gemetselde Huijsen, Staende aen de binnen syde van 't Groote Landt.
10. Een wooninge van de Compagnie, genaemt Middelburgh, olim Calia Bocque, staende boven opt Gebergte, dienende tot een wachthuijs.
11. De Reduijt op Salamma, met de Negerij
12. De Reduijt op Ameo. met zijn Negerij
13. Het Huijs, ofte Stercxke van Wayer, met zijn Negerij
14. Het Reduijt, op Dooreen, met de Negerij
15. Is het Eylandt Poulo Aij.
16. Het Casteel Revenge, met de Negerij rontom gelegen
17. Het Eylandt Poulo Ron
18. De Comp.e Logie, met weijnige Huijsen daerbij
19. Het Eylandt Neijlacke, gelegen omtrent een Musquet schoot van de wal, van 't gemelde Poulo Ron, strecktende met een Rif ende droogte daeran vast, waerop voor deesen de Engelse Comp.e een Stercxke gehadt heeft
20. Het Eylandt Rosingeijn
21 De Reduijt, met de Negereije
22. Een Kleijn Reduijt, gelegen aen Oost Hoeck, van 't voorschreve Landt, met een weijnich Huijskens
23. Een Kleijn Eylandeken, dicht onder de wal gelegen.
N° 5
BANDA.
N° 10
12
Wayer
N° 20
Rosingein
23

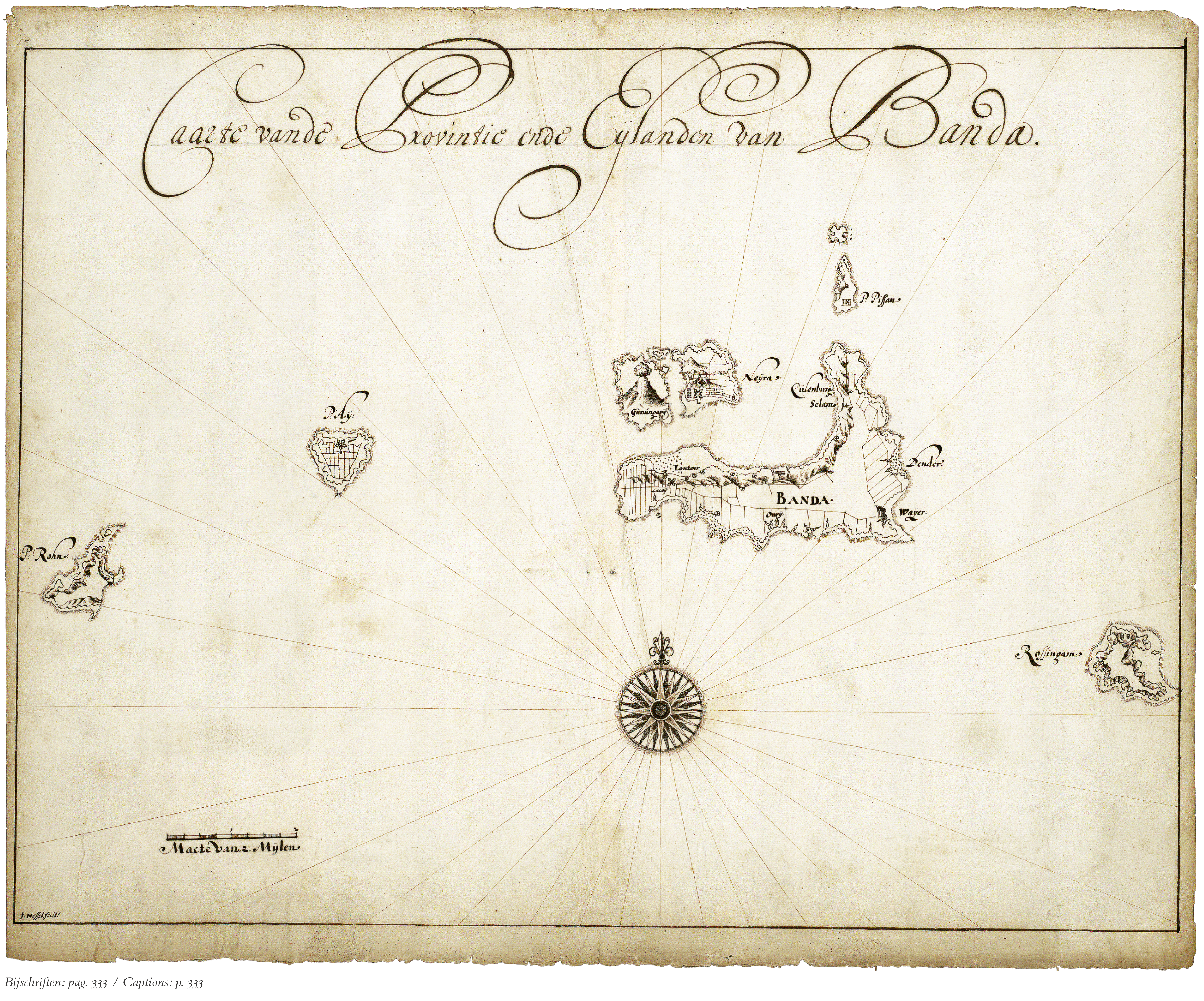
Caarte vande Provintie ende Eylanden van Banda.
P. Pisan
Neyra
Gunungapy
Cuilenburg
Selama
P. Ay
Lontoir
BANDA
Dender
Wayer
P. Rohn
Rossingain
Maet van 2 Mylen

Bijschriften: pag. 333 / Captions: p. 333

Johannes Vingboons' overzichtskaart van de Banda-eilanden voor de atlas van Laurens van der Hem komt topografisch overeen met de ca. dertig jaar oudere weergave in deelkaarten uit de collectie van Artus Gijsels op de bladen 335 en 341-343, 347, 350 en 352. De aantekening bij legendanummer 19 dat de Engelse compagnie op het rotseilandje Nailaka 'voor deesen' een versterking hadden, geeft echter aan dat Vingboons' versie na de Vrede van Breda in 1667 gemaakt moet zijn, toen de EIC voorgoed afstand deed van Roen en Nailaka. Afgezien van die toevoeging is de kaart identiek aan de iets oudere door Vingboons op blad 330 onder. Twee andere versies van deze Vingboons-kaart zijn die in de British Library, ADD 34.184-32, en in de Atlas Stosch in de Österreichische Nationalbibliothek, AB 300 Kar.

Johannes Vingboons's general map of the Banda Islands for the atlas of Laurens van der Hem corresponds topographically with the representation in partial maps from the collection of Artus Gijsels on sheets 335 and 341-343, 347, 350 and 352, dating from about thirty years earlier. The note to legend number 19 that the English company had a fort on the rocky island of Nailaka 'before this' indicates, however, that Vingboons's version must have been made after the Peace of Breda in 1667, when the EIC gave up Run and Nailaka for good. Apart from this addition, the map is identical with the somewhat older one by Vingboons on sheet 330 below. Two other versions of this Vingboons map are the one in the British Library, ADD 34.184-32, and the one in the Atlas Stosch in the Austrian National Library, AB 300 Kar.

blad 330 onder / sheet 330 below:

BIBLIOTHECA MEDICIA LAURENZIANA, CARTE DI CASTELLO 15.

[Johannes Vingboons, ca./c. 1660] :

CAERTE OFTE AFTEYKENING VAN DE EYLANDEN VAN BANDA WAAR IN VERTHOONT WORT ALLE DE CASTEELEN / REDUYTEN NEGRYS BESET MET NOOTE MISCHAET BOOMMEN GELYCK DIE BY DE EYGENAAERS BESETEN WORDEN.

CHART OR DEPICTION OF THE BANDA ISLANDS IN WHICH ARE SHOWN ALL CASTLES / REDOUBTS VILLAGES PLANTED WITH NUTMEG TREES AS THEY ARE IN THE POSSESSION OF THE OWNERS.

Schaalstok van Een Duytsche Mijl = [ca. 1 : 35.300]
Scale-bar of *Een Duytsche Mijl* = [approximately 1 : 35,300].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 50,5 x 81,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 50.5 x 81.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [rechtsonder] een aantekening in latere hand :
Explanations: [lower right] a note by a later hand :

43. Carte de Banda, L'une des Moluques et L'une des cinq.

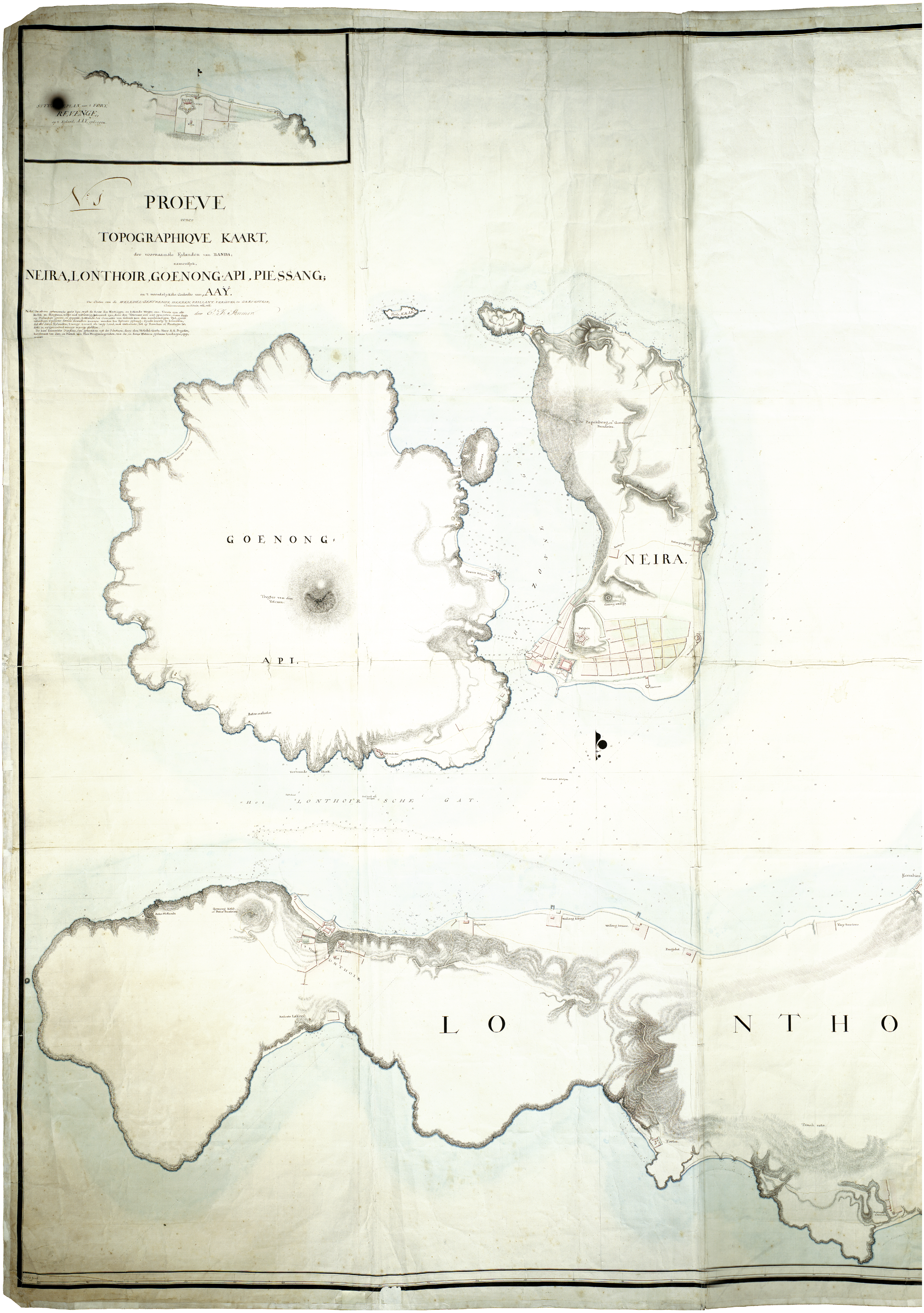

N.º 1

PROEVE
eener
TOPOGRAPHIQVE KAART,
der voornaamste Eylanden van BANDA;
namentlyk,
NEIRA, LONTHOIR, GOENONG-API, PIESSANG;
en 't noordelykste Gedeelte van, AAY.
Ter Ordre van de WELEDEL GESTRENGE HEEREN VAILLANT, VERHUEL en GRÆVESTEIN,
Comissarissen militair, enz. enz.
door C. Fr. Reimer.

Nota. De alhier getraceerde geele Lyn, wyst de Route der Meetingen en bekende Wegen aan: Voorts zyn alle Kusten en Hoogtens, welke niet uitvoerig gearceerd zyn, door den Tekenaar ook niet gemeeten; maar slegts op Distantiës gezien, of gepeyld; hebbende, ter Oorzaake van Gebrek aan den noodwendigen Tyd, geene volleediger Opname deezer Gewesten kunnen worden ter Uytvoer gebragt: Zynde hierby te bemerken, dat alle deeze Eylanden, 't hooge zoowel als laage Land, met Geboomte, het zy Bosschen of Plantages bedekt is, uytgezonderd eenige wynige plekken.
De hier bemerkte Dieptens, zyn getrokken uyt de Schetzen, door den Weledel Gestr: Heer A:A: Buyskes, Lieutenant ter Zee, in Dienst van Hun Hoogmoogenden, van de, in deeze Wateren gedaane Loodingen, opgemaakt.

SITUATIE PLAN, van 't FORT, REVENGE, op 't Eyland, AAY, geleegen.
't FORT
Kerck.
Burgerwagt
Pulo KRAK
Batoe Polomatie
De Papenberg, of Goenong Bandeira.
Batoe pandjang
Kasteyn
Batoepandjang
NEIRA.
Goenong mangis
Belgica
NASSAUW
Wandrouw
Poeloyera
Passier bezaar
Passier kitsjiel.
GOENONG-
Tregter van den Volcaan.
API.
Batoe maloeloe
Verbrande Hoek
Kyk in de Pot
Het LONTHOIRSCHE GAT.
HET ZONNE GAT
Batoe Hollanda
Goenong Kelië, of Batoe Bandeira.
Burgerwagt
de Logie
't Vleck LONTHOIR
HOLLANDIA
Kerck
Bejauw
Wallang kitsjiel
Wallang bezaar
Pantjabel
Taay toro toro
Koembier
Redoute Lakoeë
Tanan
L O N T H O
Toetra
Tanah rata
Redoute Oerien

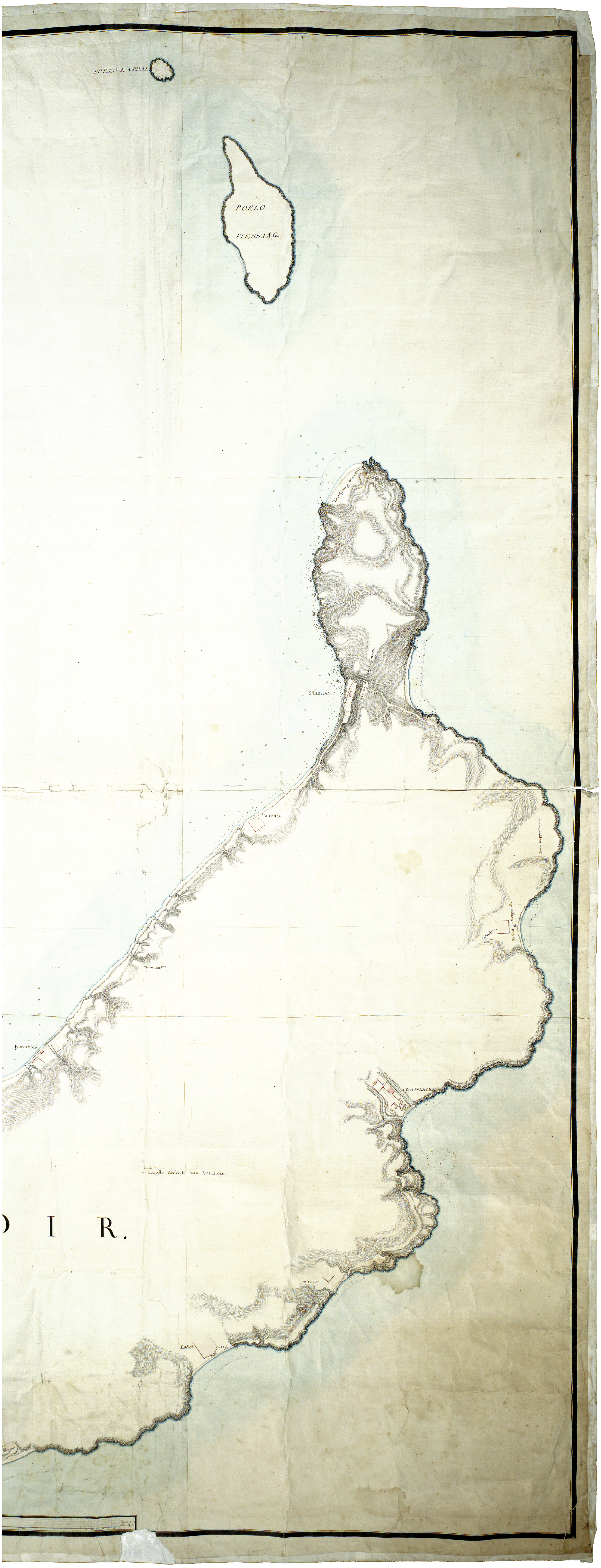

blad 331 onder / sheet 331 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1356.

J: Nessel fecit, [ca./c. 1651] :

Caarte van de Provintie ende Eijlanden van Banda.

Map of the Province and the Islands of Banda.

Schaalstok van 2 [Duitse] Mijlen = [ca. 1 : 340.000] [1 : 87.000].
Scale-bar of *2* [*Duitse*] *Mijlen* = [approximately 1 : 340,000] [1 : 87,000].

1 kaart : ms op papier, 32,5 x 40,5 cm.
1 map : ms on paper, 32.5 x 40.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verso: 379 664 d.

In Johannes Nessels overzichtskaartje van de Banda-archipel van ca. 1651, mét aanduiding van de perken, is de schaalbalk ongeveer vier maal te klein ingetekend. De werkelijke schaal bedraagt ca. 1 : 87.000.

On Johannes Nessel's general map of the Banda Archipelago from about 1651, including an indication of the plantations, the scale-bar has been drawn about four times too small. The true scale is about 1 : 87,000.

bladen / sheets 332-333:

Nationaal Archief, 4.VEL 484.

Door C:F: Reimer, [1791] :
By C:F: Reimer, [1791] :

N:o 1 Proeve / eener / Topographique Kaart, / der voornaamste Eylanden van Banda; / namentlyk, / Neira, Lonthoir, Goenong Api, Piessang; / en 't noordelykste Gedeelte van, Aaij [...].

N:o 1 Proof / of a / Topographical Map, of the main Islands of Banda; / namely, Neira, Lontor, Goenoeng Api, Pisang; / and the northern Part of, Ai [...].

[inzetkaart / inset map]

Situatieplan van 't Fort, / Revenge, / op 't Eyland, Aaij, geleegen.
Situation plan of the Fort, / Revenge, / located on the Island of Ai.

Schaalstok van 1969 [Rijnlandse] Roeden = [ca. 1 : 5.580].
Scale-bar of *1969* [*Rijnlandse*] *Roeden* = [approximately 1 : 5,580].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 181 x 194 cm.
1 map + 1 inset map : ms on paper, coloured, 181 x 194 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verso: No. 1.

Verklaringen: [linksboven] vervolg van de titel en een aantekening betreffende de opneming :
Explanations: [upper left] continuation of the title an a note regarding the survey :

Ter Ordre van de Weledel Gestrenge Heeren, Vaillant, Verhuel en Graevestein, / Comissarissen militair, enz. enz.
Nota. De alhier getraceerde geele Lyn, wystde Route der Meetingen en bekende Wegen aan: Voorts zyn alle Kusten en Hoogtens, welke niet uitvoerig geärceerd zyn, door den Tekenaar ook niet gemeeten, maar slegts op Distantiës gezien, of gepeyld; hebbende, ter Oorzaake van Gebrek aan den noodwendigen Tyd, geene vollediger Opname deezer Gewesten kunnen werden ten Uytvoer gebragt: Zynde hierby de bemerken, dat alle deeze Eylanden, 't hooge zoowel als laage Land, met Geboomte, het zy Bosschen of Plantages bedekt is, uytgezonderd eenige wynige plekken.
De hier bemerkte Dieptens, zyn getrokken uyt de Schetzen, door den Weledel Gestr: Heer A:A: Buyskes, Lieutenant ter Zee, in Dienst van Hun Hoogmoogenden, van de, in deeze Wateren gedaane Loodingen, opgemaakt.

Zoals ook steeds het geval is bij zijn kaarten van de overige compagniesvestigingen in de Oost waar hij vanaf 1789 voor de Militaire Commissie werkzaam was, vormt deze prachtige 'Proeve eener Topographique Kaart' van de drie kerneilanden van de Banda-archipel en het fortje Revengie met directe omgeving door Carl Friedrich Reimer weer het inleidende overzicht voor een aantal situatiekaarten en plattegronden op grotere schaal, gemaakt ten behoeve van de beoogde militaire versterking van de eilanden. Deze zijn hierna gereproduceerd op de bladen 338-339. Het Nationaal Archief bezit een exacte kopie naar Reimers overzichtskaart van de Banda-eilanden door M.J. de Man uit 1814 (4.VELH 247).

As is usually the case with his maps of the Company establishments in the East where he was working for the Military Commission from 1789, this superb 'Specimen of a Topographical Map' of the three main islands of the Banda Archipelago and the little fort Revengie and immediate surroundings by Carl Friedrich Reimer again forms an introductory survey for a number of situation maps and ground-plans to a larger scale, made for the purpose of the intended military reinforcement of the islands. These are reproduced below on sheets 338-339. The National Archive possesses an exact copy of Reimer's general map of the Banda Islands by M.J. de Man from 1814 (4.VELH 247).

blad / sheet 334:

Nationaal Archief, 4.MIKO 208.

Naar het oorspronkelyke / van P.J. Beetjes / nageteekend door K.F.B., [1810-1833] :
After the original / of P.J. Beetjes / copied by K.F.B., [1810-1833] :

Nieuwe Kaart / van de / Eilanden van Banda.

New Chart / of the / Banda Islands.

Schaalstok van 2 Duitsche Mijlen = [ca. 1: 56.000] [1 : 22.000].
Scale-bar of *2 Duitsche Mijlen* = [approximately 1 : 56,000] [1 : 22.000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 48 x 65 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 48 x 65 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [rechtsboven] een legenda bij de letters a t/m z :
Explanations: [upper right] a key to the letters a to z :

Verklaring door Letteren.
a. De Stad.
b. Het kasteel Nassauw.
c. Het Citadel Belgica.
d. De batterij de Voorzigtigheid.
e. [De batterij] de Bovenzeezigt.
f. [De batterij] de Onderzeezigt.
g. [De batterij] de Burgerwacht.
h. [De batterij] de Gouverneur Generaal.
i. [De batterij] Polo.
k. [De batterij] op Banca Batoe.
l. Het gouvernements notenhuis.
m. De uitkijk op den Papenberg.
n. De batterij Sibergsburg.
o. [De batterij] Batavia.
p. [De batterij] Kijk in de pot.
q. [De batterij] de Kop.
r. [De batterij] Frijkeniusburg.
s. [De batterij] Nederburg.
t. De ongetrokkene batterij Frijkeniusburg.
u. Het rondeel Altingsburg.
v. De batterij Oranje of Burgerwacht.
w. [De batterij] Lonthor.
x. Het fort Hollandia.
ij. De batterij Klein Waling.
z. [De batterij] Notenburg.

Jan Theunis Busschers' kaart naar een origineel van voor 1810 door Pieter Jacob Beetjes (zie blad 276), gesigneerd K.F.B., is in kwaliteit weer ver de mindere van Reimers versie van twintig jaar eerder en ongetwijfeld ook van de oorspronkelijke, niet meer beschikbare kaart van Beetjes. Bovendien is de schaal geheel onjuist weergegeven; deze is in werkelijkheid zo'n 2,5 maal groter, ca. 1 : 22.000. De kaart biedt wel een interessant beeld van de diverse aanvullende verdedigingswerken die in de jaren voorafgaand aan de eerste Engelse bezetting (1796-1803) en het latere Engelse tussenbestuur op de Banda-eilanden (1810-1816) waren aangelegd.

Jan Theunis Busscher's map according to an original from before 1810 by Pieter Jacob Beetjes (see sheet 276), signed K.F.B., is in quality far inferior to Reimer's version from twenty years earlier and undoubtedly also to the original, no longer extant, map by Beetjes. Moreover the scale is given completely wrongly; in actual fact it is about 2.5 times bigger, c. 1: 22,000. The map does offer an interesting picture of the various additional defensive works that were constructed in the years prior to the first British occupation (1796-1803) and the later British Interregnum in the Banda Islands (1810-1816).

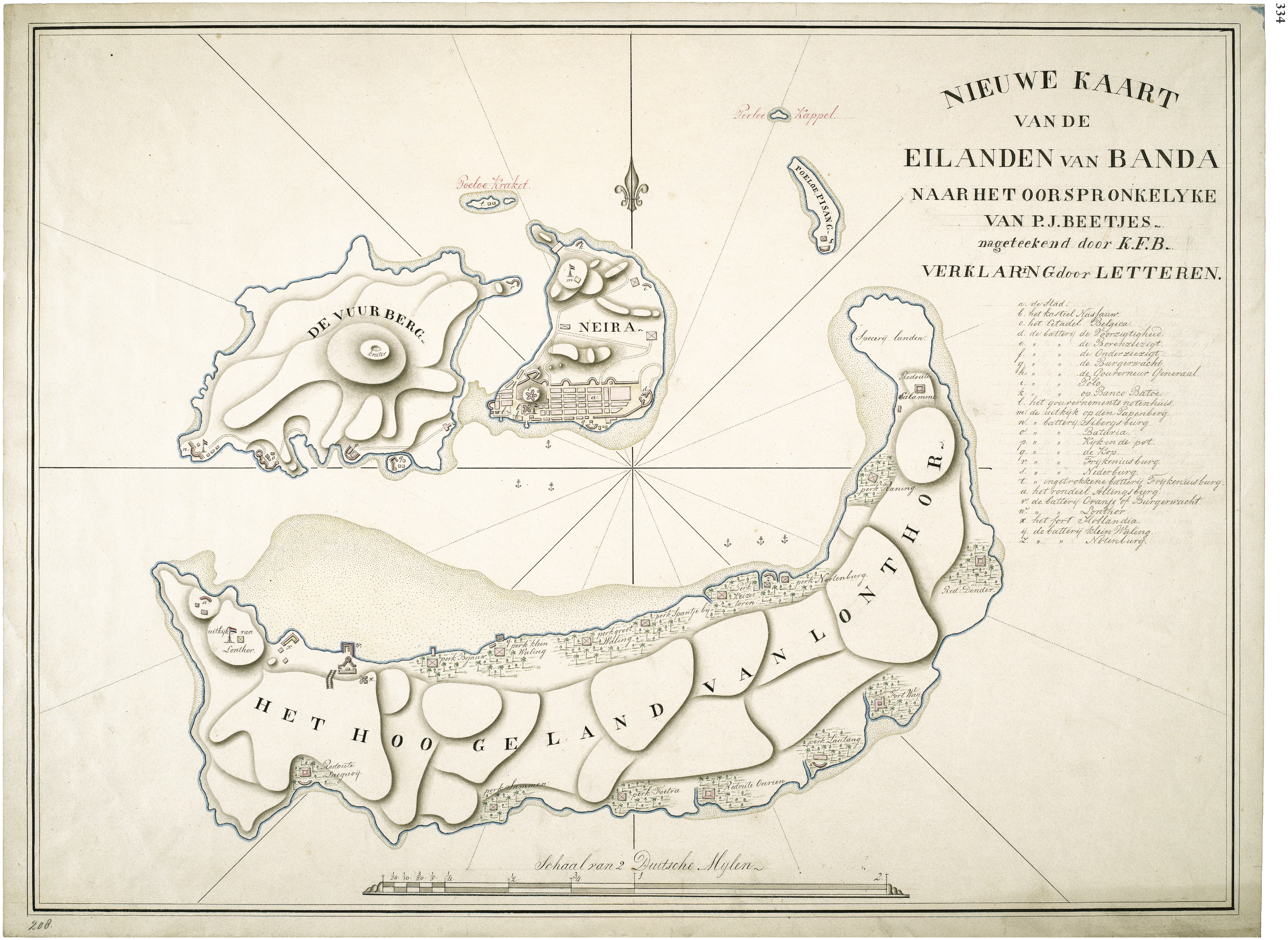
NIEUWE KAART
VAN DE
EILANDEN VAN BANDA
NAAR HET OORSPRONKELYKE
VAN P.J. BEETJES
nageteekend door K.F.B.
VERKLARING door LETTEREN.
a. de Stad.
b. het kasteel Nassauw.
c. het Citadel Belgica.
d. de batterij de Voorzigtigheid.
e. " " de Borenzeezigt.
f. " " de Onderzeezigt.
g. " " de Burgerwacht.
h. " " de Gouverneur Generaal.
i. " " Polo.
k. " " op Banco Batoe.
l. het gouvernements notenhuis.
m. de uitkijk op den Papenberg.
n. " batterij Sibergsburg.
o. " " Batavia.
p. " " Kijk-in de pot.
q. " " de Kop.
r. " " Frijkeniusburg.
s. " " Nederburg.
t. " ingetrokkene batterij Frijkeniusburg.
u. het rondeel Altingsburg.
v. de batterij Oranje of Burgerwacht.
w. " " Lonthor
x. het fort Hollandia.
y. de batterij klein Waling.
z. " " Notenburg.
Poeloe Kappel
Poeloe Krakat
POELOE PISANG
DE VUURBERG
krater
NEIRA
Specerij landen
Redoute Salamme
perk Raning
Red. Dender
perk Notenburg
perk Keizer loren
perk Spantje by
perk groot Waling
perk klein Waling
perk Bejaun
uitkijk van Lonthor
HET HOOGELAND VAN LONTHOR
perk Sammen
perk Poetra
Redoute Ourien
perk Lautang
Fort Wai
Schaal van 2 Dutsche Mylen
1/8 10 20 3/8 1/4 1/2 3/4 1 2
208